

Loe

EESTI ÜLDHARIDUSKOOLOIDE HOOLEKOGUDE ABIMEES

Mõtiskle

Uuri

Avasta

Rõõmusta

2024

EESTI ÜLDHARIDUSKOOLIDE HOOLEKOGUDE ABIMEES

Koostaja: Irma Väre

Juhendmaterjal on koostatud Tartu Ülikooli Haridusteaduste Instituudi haridusinnovatsiooni õppekava magistritööna.

Keeletoimetaja: Kristi Ilves

Kujundus: Küllike Pihlap

Viitamine: Väre, I. (koost). (2024).

Eesti Üldhariduskoolide Hoolekogude abimees.

<https://www.viljandivald.ee/juhendmaterjal-hoolekogudele>

Sisukord

Sissejuhatus	
Hea hoolekogu liige.....	4
1. PEATÜKK	
MILLISED SEADUSED JUHIVAD ÜLDHARIDUSKOOLIDE HOOLEKOGU TÖÖD JA KUIDAS NEID TÕLGENDADA?	5
1. 1. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus kui hoolekogu töö alus	6
2. PEATÜKK	
ERINEVAD ARENGUKAVAD NÄITAVAD EESMÄRKI	18
2. 1. Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035, kohaliku omavalitsuse arengukava ja kooli arengukava.....	19
2.2. Eesti Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035.....	19
3. PEATÜKK	
HOOLEKOGU KOOSOLEKU LÄBIVIIMINE.....	39
3.1 Hoolekogu liikmed.....	40
3.2 Hoolekogu moodustamine.....	40
3.3 Hoolekogu korraline ja erakorraline koosolek.....	41
3.4 Koosoleku läbiviimine.....	42
3.5 Koosoleku protokoll.....	44
3.6 Hoolekogu otsustusvõime.....	45
3.7 Otsuste vastuvõtmine ja täitmine.....	45
3.8 Otsuse vastuvõtmine side- või infotehnoloogiliste vahendite kaudu.....	45
3.9 Hoolekogu otsusega mittenõustumine.....	46
4. PEATÜKK	
KOOSLOOME JA VÕIMALUS OSALEDA OSALUSDEMOKRAATIAS.....	47
4.1 Lastevanemate kogu – mis see on?.....	48
4.2 Koosloome kui võimalus esile kerkinud probleemide lahendamiseks.....	48
Kasutatud kirjandus.....	50
Lisalugemist	51

Hea hoolekogu liige,

olen koostanud selle juhendmaterjali just Sinule mõeldes, kes sa soovid oma kooli muuta kõige paremaks arengu- ja kasvukeskkonnaks siin õppivatele lastele! Loodan, et saad sellest lugemisest abi ja inspiratsiooni igapäevaseks positiivseks tegutsemiseks.

Tõepoolest, hoolekogu liikmetel on suurepärane võimalus oma kooli arenguprotsessis kaasa rääkida, andes arvamusi, tehes ettepanekuid ning (mõningal juhul) otsustades, kas anda nõusolek või mitte. See on oluline võimalus, aga ka vastutus, mida tuleb realiseerida läbimõeldult. Samas võib juhtuda, et mitte iga hoolekogu liige ei tea oma võimalusi ega ülesandeid, et parimal viisil panustada.

Antud juhendmaterjal ongi loodud selleks, et võimestada üldhariduskooli hoolekogu liikmeid arengukavades ning põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses püstitatud eesmärkide saavutamisel. Samas saab loodud materjali kasutada nii hoolekogu liige iseseisvaks uurimiseks ja lugemiseks kui ka kooli pidaja või haridusasutuse juht oma üldhariduskoolide hoolekogude töö toetamiseks ja võimestamiseks.

„Hoolekogude abimees“ on universaalne lugemine kõigile hoolekogu liikmetele vanusest, haridustasemest ning teadmistest-oskustest olenemata. Juhendmaterjali 2. – 4. peatükk sobivad kasutamiseks ka lasteaedade hoolekogudele.

Irma Väre, 2024

1. PEATÜKK

MILLISED SEADUSED JUHIVAD ÜLDHARIDUSKOOLIDE HOOLEKOGU TÖÖD JA KUIDAS NEID TÕLGENDADA?

Esimeses peatükis leiame vastused küsimustele, millega hoolekogu Eestis tegeleb ja kes kuuluvad hoolekogu liikmete hulka, ning vaatleme põhikooli- ja gümnaasiumiseadust (PGS), mis juhib esmajärjekorras üldhariduskooli hoolekogu tööd. Peaaegu iga seadusepügala juurde on toodud illustreeriv näide, et kirjeldada ja selgitada hoolekogu töös ette tulevaid olukordi.

Millega tegeleb hoolekogu?

Hoolekogu on alaliselt tegutsev organ, mille ülesanne on kooli õpilaste, õpetajate, kooli pidaja, õpilaste vanemate, vilistlaste ja kooli toetavate organisatsioonide ühistegevus õppe ja kasvatuse suunamisel, planeerimisel ja jälgimisel ning õppeks ja kasvatuseks paremate tingimuste loomine. Hoolekogu moodustatakse ja selle töökord kehtestatakse kooli pidaja kehtestatud korras.

Kes on kooli pidaja?

Kooli pidaja on kooli omanik, kellele kool kuulub. Enamasti on see linn või vald, kelle haldus territooriumil kool asub, aga mitte ainult. Kooli pidaja võib olla ka riik, eraettevõtte või mittetulundusühing (MTÜ).

Kes kuuluvad hoolekogusse?

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (PGS) § 73 lg 2 alusel kuuluvad põhikooli hoolekogusse kooli pidaja, õppenõukogu, vanemate, vilistlaste ning kooli toetavate organisatsioonide esindajad, kusjuures vanemate, vilistlaste ja kooli toetavate organisatsioonide esindajad moodustavad enamuse hoolekogu koosseisust. Kui põhikoolis on moodustatud õpilasesindus, kuulub hoolekogu koosseisu täiendavalt õpilasesinduse nimetatud esindaja.

PGS § 73 lg 3 alusel kuulub gümnaasiumi hoolekogusse täiendavalt õpilaste esindaja.

1. 1. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus kui hoolekogu töö alus

Põhiline õigusakt, mis reguleerib üldhariduskooli hoolekogu tööd on põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (edaspidi PGS), milles on nimetatud 17 erinevat tegevust ning veel mitmeid täiendavaid tegevusi, mille kohta haridusametuse hoolekogul on kohustus kujundada oma seisukoht.

Selles peatükis õpimegi tundma, millisel juhul hoolekogu **teeb ettepaneku, annab arvamuse, hinnangu või nõusoleku** nelja tegevuse kaupa, et seisukohtade erisused paremini välja tuleksid.

Tabel 1. Ettepaneku, arvamuse, hinnangu ja nõusoleku mõisted (EKI)

Ettepanek on mõte, plaan või soovitus, mis esitatakse kaalumiseks, heakskiitmiseks, teostamiseks. Ettepanek ei ole ettepaneku saajale kohustuslik.	Arvamus on suhtumine või hinnang kellegi või millegi kohta. Arvamus ei ole siduv ning arvamusega arvestamine ei ole kohustuslik.	Hinnang on hindav arvamus, tähelepanekutel, vaatlustel või ka statistikal põhinev otsustus millegi või kellegi kohta.	Nõusolek on konkreetne ja selge tahteavaldus, millega isik, kellele on tehtud ettepanek, nõustub ettepaneku sisuga, olles enne saanud informatsiooni ettepaneku olemuse ja sellega nõustumise või mittenõustumise tagajärgede kohta. Nõusolek on inimese tahteavaldus.
--	---	---	--

Kommentaar: Hoolekogu liikmel on õigus nii teha ettepanekuid kui anda oma nõusolek ettepanekule. Ettepanek ei ole siduv ega kohustuslik ettepaneku saajale, aga nõusolek on. Nõusolek võib olla suurema kaaluga kui ettepanek, sest nõusoleku puudumisel või mittesaamisel, ei ole võimalik edasiseid samme planeerida. See tähendab, et kui vaja on hoolekogu nõusolekut, aga hoolekogu seda ei anna, siis ei saa otsust kinnitav organ soovitud otsust vastu võtta.

1.1.1. Hoolekogu arvamus

Kaasaegses ühiskonnas on oluline ja vajalik vähemalt ära kuulata asjasse puutuvate isikute või organisatsioonide arvamus. Arvamusi võib olla palju, kuid ka arvamuse andmiseks on vaja teada ja tunda teemakohaseid fakte. Muidu ei ole ühtegi põhjust, miks peaks seda arvamust kuulama või veel vähem – sellega arvestama (Kaldoja, 2020).

Tabel 2. Mis vahe on faktil ja arvamusel?

<https://novaator.err.ee/1068969/mis-vahe-on-faktil-ja-arvamusel>

Ühise arvamuse andmisel peaks hoolekogul olema valmisolek kujundada ühine arvamus selgeks vaidlemise teel ehk kasutada faktilisi kättesaadavaid andmeid. Kui andmeid pole piisavalt, tuleb neid juurde küsida. **Igal juhul on hoolekogul kohustus anda oma arvamus, olles selle eelnevalt faktipõhiselt kujundanud.**

Arvamust saab anda järgmistele PGS-ist tulenevatele teemadele:**1. Hoolekogu osaleb kooli arengukava ettevalmistamisel ning annab selle kohta enne kinnitamist oma arvamuse § 73 lg (1¹) p 1**

Kooli järjepideva arengu tagamiseks koostatakse kooli arengukava. Arengukava koostatakse vähemalt kolmeks aastaks. Arengukavas määratakse kooli arengu eesmärgid ja põhisuunad.

Arengukava ja selle muudatused valmistatakse ette koostöös hoolekogu, õpilasesinduse, õppenõukogu ning ekspertidega koolist või väljastpoolt kooli. Kooli direktor annab arengukava täitmisest aru kooli pidaja kehtestatud korras.

Miks on arengukava oluline?

Osaledes kooli arengukava koostamisel, on võimalus kaasa rääkida, millist kooli, st füüsilist ja vaimset õpikeskkonda lapsevanem soovib oma lapsele. Edumeelsed koolid kaasavad hoolekogu kohe arengukava tegemise protsessi, mitte ainult ei küsi arvamust enne selle esitamist kooli pidajale.

NB! Arengukava ei pea olema pikk ja igav dokument, mida keegi peale valmiskirjutamist enam ei kasuta. **Arengukava on elav juhendmaterjal, mille tegevuskava peab üle vaatama igal aastal.** Nii saab vajaduse korral muuta tegutsemissuundi.

NB! Kasuta õigust oma arvamust anda – mis saab kirja arengukavasse, see on koolile pärast arengukava kinnitamist kohustuslik!

2. Hoolekogu annab arvamuse kooli põhimääruse kehtestamiseks ja muutmiseks § 73 lg (1¹) p 2

Põhimäärus on õigusakt, mis sätestab nende riigiasutuste või ametiisikute ülesanded, õigused ja kohustused ning töökorra, kes ei tegutse vahetult seaduse alusel (EKI).

Näiteks sätestatakse põhimääruses kooli nimetus, asukoht, tegutsemiskohad, kooli tegutsemise vorm, kooli hoolekogu ja direktori ülesanded, õppe ja kasvatuse korraldus koolis, õppekavavälise tegevuse korraldamise alused, õpilaste ja vanemate õigused ja kohustused, õpilaskonna poolt õpilasesinduse põhimääruse heakskiitmise kord, koolitöötajate õigused ja kohustused, majandamise ning asjaajamise alused (PGS § 66).

3. Hoolekogu annab arvamuse kooli õppekava kehtestamiseks ja muutmiseks, sealhulgas nõusoleku muuta õppeainete nimistut § 73 lg (1¹) p 3

Kool peab lähtuma õppetegevuse korraldamisel riiklikes õppekavades väljendatud ühiskonna ootustest, õpilaste vajadustest ja huvidest, arvestades võimaluse korral õpilaste ja vanemate ettepanekuid ja piirkonna eripära (PGS § 6 p 3). Õppekava peab lähtuma kehtestatud põhikooli riiklikust õppekavast (RÕK) ja gümnaasiumis gümnaasiumi riiklikust õppekavast. Õppekavas on kirjas kõik, mida ja kuidas selles konkreetses koolis õpetatakse. Õpetajad peavad õpetamisel järgima nii riiklikku kui kooli õppekava. Õppekava sisaldab lisaks ka koolis õpetatavate õppeainete ainekavasid, hindamissüsteemi kirjeldust jne.

Kõige lühem õppekava definitsioon pärineb eestlasest maailmakuulsalt õppekava teoreetikult Hilda Tabalt: „Õppekava on õppimise plaan”.

Taba märgib, et õppekavasid tuleb koostada laste lähtetaset arvestades, igasugune õppetöö korraldus peab aga kaasa aitama riigi, kultuuri ja indiviidi arengule (Taba, 1962).

Kui kool soovib muuta õppeainete loetelu või lisada uusi aineid, peab hoolekogu selleks nõusoleku andma. See tagab, et muudatused on kooskõlas kooli vajadustega ja arvestavad kogukonna ootustega. Hoolekogu otsustab muudatuste vajalikkuse põhjaliku arutelu ja kaalutlemise käigus (nt kaasab kogukonna, kutsub eksperte vms).

4. Hoolekogu annab arvamuse kooli vastuvõtu tingimuste ja korra eelnõule § 73 lg (1¹) p 5

Kooli vastuvõtmise tingimused ja korra valmistab ette direktor, võttes aluseks haridus- ja teadusministri kehtiva määruse „Õpilase kooli vastuvõtmise üldised tingimused ja kord ning koolist väljaarvamise kord”.

5. Hoolekogu annab arvamuse kooli kodukorra kehtestamiseks ja muutmiseks § 73 lg (1¹) p 7

Kuna kooli kodukorra kehtestab direktor ja see on õpilastele ja koolitöötajatele täitmiseks kohustuslik (PGS § 68 lg 1), siis on see äärmiselt oluline dokument, mille sisu üle peavad arutama ka hoolekogu liikmed, kelle võimuses on arvamuse andmise kaudu anda käitumis- ja tegutsemisjuhised õpilastele ja õpetajatele ning nõuda nendest kinnipidamist.

Miks on see arvamus oluline?

Kodukord on just see dokument, kus on kirjas, kas ja kunas võib õpilane mobiiltelefoni kasutada, millal algavad tunnid, kes peavad vahetunnis korda, et tagada kõigi turvalisus, samuti on sellega reguleeritud õppetöölt puudumisest teavitamine, õpilaste tunnustamine jpm. Kodukorra juures või sellest eraldi esitatakse ka kooli tugi- ja mõjutusmeetmed. Ühesõnaga, tegemist on võimalusega, kus hoolekogu saab läbi arvamuse andmise suures osas kodukorra sisu kujundada.

Tabel 3. Kahe erineva kooli kodukorrad (allikas: koolide kodulehed).

Kalmetu Kooli kodukord	https://kalmetu.vil.ee/dokumendid/#kodukord	
Heimtali Põhikooli kodukord	https://heimtalikool.ee/wp-content/uploads/2023/10/Heimtali-PK-kodukord-KK-1-3_1-16.10.2023-KODULE-HEL.pdf	

6. Hoolekogu annab arvamuse direktori vaba ametikoha täitmiseks korraldatava konkursi läbiviimise korra kohta § 73 lg (11) p 9

Kooli juhib direktor. Direktor vastutab oma pädevuse piires õppe- ja kasvatustegevuse korralduse ja tulemuslikkuse ning muude koolis läbiviidavate tegevuste, kooli üldseisundi ja arengu ning rahaliste vahendite õiguspärase ja otstarbeka kasutamise eest (§ 71 lg1).

Miks on see arvamus oluline?

On väga tähtis anda edasi lapsevanema, vilistlase või kooli toetava organisatsiooni esindaja arvamus või soov, millist direktorit ja mis tingimustel soovitakse kooli juhtima. Direktor on haridusasutuse arengu seisukohalt tähtsaim eestvedaja ning kõigil tuleb anda oma panus, et juhiks saaks vaid inimene, kes teeb oma tööd hästi.

7. Hoolekogu annab arvamuse munitsipaalkooli eelarve projekti kohta § 73 lg (11) p 10

Miks on see arvamus oluline?

Eelarve kinnitatakse volikogu poolt kalendriaastaks, st et eelarve sisaldab kõiki tulusid ja kulusid ning selle raames saab kool oma tegevusi planeerida ja ellu viia. Kooli direktor paneb esmalt kokku eelarve projekti (olles majasiseselt seda juhtkonna ja õppenõukoguga arutanud), aga see ei tähenda, et hoolekogu ei võiks juba varem eelarve koostamise protsessi kaasata. Paluge direktorilt arutada eelarvet hoolekoguga nii enne kui pärast eelarve kinnitamist kooli pidaja poolt. Niimoodi olete kursis, kas kooli ja hoolekogu ettepanekud said rahastuse või on vaja mõnel teisel viisil eelarves sisalduvat esile tuua.

Näiteks võib hoolekogu märgata, et õpetajad vajaksid rohkem koolitamist või hakkavad lasteaia mõned mänguasjad vananema või soovib hoolekogu ka enda tegevusteks eelarvesse midagi planeerida, näiteks minna kohtuma mõne teise kooli hoolekoguga, saada osa hoolekogudele mõeldud koolitustest vms.

8. Hoolekogu annab arvamuse arenguvestluse korraldamise tingimuste ja korra eelnõu kohta § 73 lg (1¹) p 11

Miks on see arvamus oluline?

Iga lapsevanem soovib teha kooliga koostööd oma lapse toetamisel. Arenguvestlus annab võimaluse süsteemse ja personaalse kontakti loomiseks iga õpilase ja lapsevanemaga. Et arenguvestluse osapooled (pere, laps ja klassijuhataja) kõik ühtemoodi aru saaksid ja mõistaksid, kuidas ja miks arenguvestlust läbi viiakse, selleks kehtestatakse kord. Ja siin ongi hoolekogu lapsevanematest liikmetel suurepärane võimalus kaasa rääkida.

Arenguvestluse korda märgitakse tavaliselt järgmised andmed: mitu korda aastas toimuvad arenguvestlused, kas osalejateks on lapsevanemad+laps+õpetaja või võivad toimuda eesmärgistatud vestlused vaid lapse kohalolul, ilma vanemateta. Arenguvestluse korra juurest võib leida ka küsimustiku, mida enne vestlust kodus täidetakse. Küsimustiku koostamise osas saab hoolekogu samuti kaasa rääkida, et ka lapsevanem saaks oma lapse kohta sellist infot, mida ta lapse kasvatamiseks vajab.

Seega, kui teie koolis on nimetatud kord vana või vajab üle vaatamist, siis selle ettepaneku võib hoolekogu direktorile ka ise teha.

9. Hoolekogu annab arvamuse kooli sisehindamise korra kohta § 73 lg (11) p 12

Sisehindamine on pidev protsess, mille eesmärk on tagada õpilaste arengut toetavad tingimused ja kooli järjepidev areng. Selleks selgitatakse välja kooli tugevused ning parendusvaldkonnad, millest lähtuvalt koostatakse kooli arengukava. Sellest eesmärgist lähtuvalt analüüsitaksegi kooli sisehindamisel õppe- ja kasvatustegevust ja juhtimist ning hinnatakse nende tulemuslikkust. Kooli sisehindamist tehakse vähemalt üks kord kooli arengukava perioodi jooksul (§ 78).

Miks on see arvamus oluline?

Sisehindamise tulemused (aruanne) on hoolekogu liikmele väga põnev lugemismaterjal. Sisehindamisest selgub, millised on kooli arengu kitsaskohad ning mis on hetkel hästi. Kui näiteks sisehindamise aruandest tuleb välja, et robotikavahendid on küll olemas, kuid neid ei kasutata piisavalt, siis võib sisehindamise tulemusena selguda ka väljund, mida eelarvesse lisada. Antud näite puhul võib see olla nt mõne õpetaja koolitamine nimetatud valdkonnas või haridustehnoloogi suunamine õpetajaid koolitama vms. Soovitav on mitte ainult anda arvamus sisehindamise korrale, vaid paluda direktoril sisehindamise tulemusi hoolekogule ka regulaarselt tutvustada.

10. Hoolekogu annab arvamuse kooli palgakorralduse põhimõtete kohta § 73 lg (11) p 13

Palgajuhendis räägitakse enamasti õpetaja palga kujunemisest (kriteeriumid). Haridus- ja teadusministeeriumi kodulehelt võib leida õpetaja palgakorralduse lähtealused, kus muuhulgas on öeldud: „Palgajuhendiga võib kehtestada palgaastmestiku, mille koostamisel lähtub direktor kooli pidaja poolt koolile tööjõukuludeks eraldatud eelarve suuruselt, kooli pidaja kehtestatud kordadest, kollektiivlepingust (selle olemasolul) ning Vabariigi Valitsuse poolt õpetajatele kehtestatud palga alammääradest.“

Tabel 4. Õpetaja palgakorralduse lähtealused (HTM).

https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-07/opetaja_palgakorralduse_lahtealused.pdf

Miks on see arvamus oluline?

Palgakorralduse põhimõtetele oma arvamust andes tundke huvi, kas palgakorralduse mudel koolis on üldse olemas, kui suure või väikese koormusega õpetajad töötavad (võimalik ohukoht läbipõlemiseks!), kas õpetajate palgakorraldussüsteem võimaldab leida häid õpetajaid jne.

11. Hoolekogu annab arvamuse õpilaskodu kodukorra kohta § 73 lg (11) p 14

Õpilaskodusid ei ole Eestis enam palju, igas maakonnas mõni üksik. Kui teie koolil juhtub olema õpilaskodu, siis tuleb oma arvamus anda ka õpilaskodu kodukorra kohta. Paluge direktoril alguses kodukorda tutvustada ning oma arvamus andke ikka lapse huvidest lähtuvalt, unustamata ka lapse kohustusi. Mõelge nii, et kui teie laps peaks elama õpilaskodus, kas tal oleks siis seal turvaline ja hea olla. Sellest tulenevalt saategi teha ettepanekuid õpilaskodu kodukorra muutmiseks, täpsustamiseks või parendamiseks.

Õpilaskodu olemasolu peab kajastuma ka kooli põhimääruses. Kooli pidaja võib luua ise õpilaskodu, kuid tavaliselt luuakse õpilaskodus ka riiklikult toetatavad kohad nende perede põhiharidust omandavatele lastele, kellel on raskusi toimetulekuga (§ 39 lg 6). Õpilaskodu kodukorra kehtestab kooli direktor ning see esitatakse **enne kehtestamist arvamuse andmiseks** õppenõukogule, **hoolekogule** ja õpilasesindusele (§ 39 lg 4).

Kommentaar: Õpilaskodu kohad võivad olla loodud nii riikliku tellimuse kui täielikult omavalitsuse tellimuse alusel. Riikliku tellimusega kohtadele ei saa lapsevanema avalduse alusel kõik seda soovivad õppijad, vaid need, kellele muu abi osutamine ei ole olnud piisav: koolikohustuse mittetäitmisega seondult esinevad puudused õppija hooldamisel või kasvatamisel, lastekaitsetöötaja rakendatud abinõud pole osutunud küllaldaseks vms. Õpilaskodu ülalpidamine on üldjuhul kulukas ning kõige õnnelikum ja turvalisem kasvukeskkond on lapse jaoks siiski kodu.

12. Hoolekogu annab arvamuse kooli ümberkorraldamise ja tegevuse lõpetamise kohta § 73 lg (1¹) p 16

Kooli saab ümber korraldada viiel viisil (§ 80 lg 2):

- 1) koolid ühendatakse üheks või mitmeks kooliks, kusjuures ühendatavad koolid lõpetavad tegevuse ja nende baasil asutatakse uus kool või uued koolid;
- 2) kool või koolid liidetakse teise kooliga ja liidetav kool või liidetavad koolid lõpetavad tegevuse;
- 3) kool jaotatakse vähemalt kaheks kooliks ja jagunev kool lõpetab tegevuse;
- 4) kool eraldatakse teisest koolist, selle tulemusel asutatakse uus kool ja säilib esialgne kool;
- 5) muudetakse põhikooli või gümnaasiumi tegutsemise vormi.

Miks on see arvamus oluline?

Kooli ümberkorraldamise või tegevuse lõpetamise osas hoolekogu, nagu näete, vaid arvamuse andmisega just palju kaasa rääkida ei saa, aga hoolekogu saab selgust, mil viisil kooli tegevus ümber korraldatakse või lõpetatakse. Igasugune selgus on parem kui selgusetus. Siinkohal on hoolekogu liikmetel oluline jagada saadud infot teiste lapsevanematega, keda hoolekogu esindab, et ka nende jaoks oleks protsess võimalikult selge ja arusaadav.

See, milline ümberkorraldamise võimalus nimetatutest valitakse, sõltub enamasti iga konkreetse haridusasutuse olukorrast (laste arv, õpetajate kvalifikatsioon, majandamine, kogukonna arvamus jne), poliitilistest kokkulepetest koalitsioonis, kooli pidaja majanduslikust võimekusest jpm. Enamasti Eesti ääremaadel pigem koole liidetakse või ühendatakse, harvem luuakse uusi koole juurde. Lähiaastatel tuleb paljudes Eesti omavalitsustes lauale just viies punkt, kus senine gümnaasium võib ümberkorraldamise tulemusena muutuda põhikooliks või vähendatakse klasside arvu põhikoolis.

Hoolekogu arvamus ei ole kooli pidaja jaoks siduv, seda ei pea arvestama. Otsuse, kuidas kool ümber korraldatakse, teeb volikogu.

1.1.2 Hoolekogu hinnang

PGS-ist tulenevalt annab hoolekogu hinnangu koolis pakutava huvitegevuse, pikapäevarühma ning õpilaskodu vajaduse ja töökorralduse kohta.

Nii nagu arvamus, peaks ka hinnang põhinema tõenduspõhistel ja objektiivsetel faktidel. Vaatleme lähemalt, millega hoolekogu hinnangu andmisel kokku puutub ja arvestama peab.

Hoolekogu annab hinnangu huvitegevuse, pikapäevarühma ja õpilaskodu vajaduse ja töökorralduse kohta § 73 lg (1¹) p 15

Õpet kavandades ja ellu viies arvestatakse, et õpilase õppekoormus oleks ea- ja jõukohane, võimaldades talle aega puhkuseks ja huvitegevuseks (§ 24 lg 4). Huvitegevus on koolis toimuv või kooli korraldatud kooli õppekava läbimist toetav või muu õppekavaväline tegevus (§ 40 lg 1-2). Huvitegevuses kasutatakse erinevaid õppevorme ja -meetodeid, sealhulgas ringid ja stuudiod. Õpilasel on õigus õppekavavälises tegevuses tasuta kasutada oma kooli rajatisi, ruume, raamatukogu, õppe-, spordi-, tehnilisi ja muid vahendeid kooli kodukorras sätestatud korras.

Kommentaar: Kui kool peab õppe- ja kasvatustegevuse kavandamisel arvestama, et õpilase õppekoormus oleks ea- ja jõukohane, siis hoolekogu saab alati tulla koolile appi just huvitegevuse osas soovitude andmisel. Vaid nii saab hoolekogu sellele ka hiljem hinnangu anda. On soovitatav, et hoolekogu ja direktor vaataksid üle, millist huvitegevust hetkel koolis pakutakse, kui palju lapsi erinevates ringides osaleb, miks mõnes ringis on lapsi rohkem kui teises, kuidas laps teeb valiku ühe või teise ringi kasuks ning kas peaks vähemkasutatavad ringid asendama huvipakkumatega. Seda enam, et enamus huviringe koolides on lastele tasuta (mõnel pool ka väikese tasu eest), mis tähendab, et kohalik omavalitsus ehk maksumaksja on pidanud vajalikuks huvitegevust finantseerida ja usaldanud kooli sisendit, et iga rahastatav ring on vajalik. Hoolekogu liikmed saavad vaadata ja koos kooliga planeerida ringitööd vastavalt kasusaajate (laste) tegelikule vajadusele. Näiteks tuleks arutleda, kuidas oleks erinevad laste vajadused kaetud: nt kas mudilaskoori ja rahvatantsuringi kõrval on midagi ka tehnika- või teadushuvilistele ja midagi nii tüdrukutele kui poistele.

Ärgem unustagem toetada ka õpilast, kes soovib ise koolivälisel ajal kooli ruume kasutada ning seal kas üksi või koos eakaaslastega erinevaid tegevusi korraldada või läbi viia. See toetab iga osaleva õppija enesekohaseid oskusi ning ettevõtlikkust, mis on eluks väga vajalikud. Koolimaja võimalused on loodud kõigile õpilastele nii õppimiseks kui kooliväliseks tegevuseks.

Pikapäevarühmast. Pikapäevarühmi moodustatakse põhiharidust omandavatele õpilastele (§ 38 lg 1): õpilane võetakse vastu ja arvatakse sealt välja direktori otsusega ning vanema taotluse alusel (§ 38 lg 4). Oluline on teada ka seda, et pikapäevarühma saab ja võib kasutada tugi- ja mõjutusmeetmete rakendamisel õpilase suhtes koolikorraldusliku mõjutusvahendina (§ 58 lg 3).

Pikapäevarühma töö planeerimisel ja korraldamisel lähtutakse hoolekogu ettepanekutest, õpilaste turvalisuse ja tervisekaitse nõuetest, kooli õppe- ja kasvatustegevuse üldistest eesmärkidest, pikapäevarühma õpilaste vanuselistest ja individuaalsetest iseärasustest, nende kodustest tingimustest ning vanemate ja õpilaste põhjendatud soovidest, samuti transpordivõimalustest.

Kommentaari: Kuigi seadus näeb ette võimaluse moodustada pikapäevarühmi kõigile põhiharidust omandavatele õpilastele, siis enamasti pakutakse pikapäevarühma võimalust esimesele kooliastmele (1.-3. klass) või ka 4. klassi õpilastele. See on igati arusaadav, sest väiksemate laste koolipäev võib lõppeda juba kell 12 või 13 ja vahepealne aeg, enne kui lapsevanemad koju jõuavad, et oma algklassides käivat last õppimisel vajadusel toetada, jääb mõtestatud tegevusega sisustamata. Selleks pakuvadki koolid väga vajaliku võimalusena pikapäevarühmas õppimist. Kindlasti tuleb aru saada, et pikapäevarühm ei ole mitte pelgalt aja sisustamiseks ja bussi ootamiseks mõeldud õpirühm, vaid ka koht, kus õppida õppima ja omandada süsteemne oskus oma kohustused (nt õppimine) järjepidevalt peale koolitundide lõppu ära teha.

Mida jälgida hinnangu andmisel?

Hinnangu andmine eeldab teatud kokkuvõtet, nt õpilaskodu töökorralduse (statistika), huvitegevuses osalemise, pikapäevarühma kasutajate arvu jpm kohta. Küsige direktorilt enne oma hinnangu andmist **sisulist kokkuvõtet nende teemade kohta**. Kokkuvõtte tuleb esitada enne kõnealuse teema arutamist hoolekogu koosolekul. Vajadusel saate paluda direktoril esitada kokkuvõtte sagedamini kui kord aastas.

1.1.3 Hoolekogu nõusolek

Kuna igasugune nõusolek on konkreetne ja selge tahteavaldus, siis tuleb nõusoleku andmisesse või mitte andmisesse suhtuda täie tõsidusega, sest hoolekogu vastavast nõusolekust sõltuvad kaks olulist teemat: laste arv klassis ja koolivaheaegade vajaduspõhise muutmise algatamine. Vaatleme neid teemasid lähemalt.

1. Hoolekogu annab nõusoleku suurendada erandjuhul põhikooli õpilaste arvu klassis (§ 73 lg (1¹) p 4).

Klassi täitumuse ülemine piirnorm põhikoolis on 24 õpilast. Kooli pidaja võib erandjuhul direktori ettepanekul ja **hoolekogu nõusolekul** suurendada õpilaste arvu üle piirnormi üheks õppeaastaks konkreetnes klassis juhul, kui kõik tervisekaitse- ja ohutusnõuded on täidetud (§ 26 lg 3 ja 5).

Õpilaste arvu õpiabirühmas, tasemerühmas ja eriklassis määrab direktor, arvestades õpilaste hariduslike erivajaduste iseloomu, kooli teenindava eripedagoogi ja haridusliku erivajadusega õpilase õppe koordineerija või koolivälise nõustamismeeskonna või mõlema soovitusi. Eriklassis viiakse tõhustatud tuge saavate õpilaste õppetööd läbi kuni 12 õpilasega ja erituge saavate õpilaste puhul kuni kuue õpilasega. Kooli pidaja võib põhjendatud juhul direktori ettepanekul ja hoolekogu nõusolekul suurendada konkreetses eriklassis õpilaste arvu üheks õppeaastaks (§ 26 lg 5).

Sõnaseletusi

Õpiabirühm. Õpilasele, kellel tekib takistus koolikohustuse täitmisel või mahajäämus õpitulemuste saavutamisel, annab kool üldist tuge, mis kujutab endast õpetaja pakutavat individuaalset lisajuhendamist, tugispetsialistide teenuse kättesaadavust ning vajaduse korral õpiabitundide korraldamist individuaalselt või rühmas (46 lg 5).

Tasemerühm on ühes klassis või paralleelklassides konkreetsetes õppeaines õppetöö läbiviimiseks õpilaste teadmiste ja oskuste taseme alusel moodustatud rühm, eesmärgiga tõhusamalt korraldada ja läbi viia õpilastele võimetekohast õpet. Õpet tasemerühmas viib läbi klassi- või aineõpetaja ning õpet viiakse läbi täismahus, lähtudes antud klassi õppe- ja ainekavast (SA Innove, 2020).

Eriklass. Koolis võib moodustada koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel tõhustatud ja erituge vajavatele õpilastele õppetöö läbiviimiseks ja vajaliku toe pakkumiseks eriklasse. Tõhustatud tuge vajavatele õpilastele moodustatud eriklassides on klassi täituvuse piirnorm üldjuhul 12 õpilast, erituge vajavatele õpilastele moodustatud klassides 6 õpilast (SA Innove, 2020).

Tabel 5. Juhendmaterjal lapse toetamiseks koolis (SA Innove, 2020)

<https://rajaleidja.ee/wp-content/uploads/2020/02/Juhendmaterjal-%C3%B5pilase-toetamiseks-koolides-07.02.2020.pdf>

Kommentaari: Enne nõusoleku andmist tuleb kaaluda erinevaid võimalusi olukorra lahendamiseks, nt uue klassi avamine, abiõpetaja lisamine klassi, õpetaja palga tõstmine seoses ülekoormusega jne. Eelpool välja toodud kulukamad võimalused võib jätta arvestamata, kui suudetakse tagada moodustatud klassis kõigi õpilaste õpetamiseks ja arenguks soodsad tingimused ka õpilaste arvu suurendamisega.

Tavaliselt kinnitab hoolekogu otsuse kooli pidaja (enamasti valla- või linnavalitsus või linnavalitsuse vastav amet).

Mida jälgida nõusoleku andmisel?

Nõusoleku andmisel tuleb jälgida, et nõusoleku andmiseks ehk otsuse tegemiseks on piisavalt informatsiooni, et hoolekogu liikmed saaksid kujunda oma arvamuse. Kui direktor tuleb hoolekogu ette nõusoleku saamiseks, et suurendada laste arvu klassis, on enamasti vaja lahendada ajutine olukord, kus klassikomplekti seadusandliku normi mõistes enam lapsi juurde lisada ei saa, aga hoolekogu nõusolekul võib seda teha **kuni aastaks**, juhul kui on kaalutud klassikomplekti suurendamise mõjusid. Oluline on vaadata, kas ja kui palju erivajadustega lapsi antud klassis juba käib ja milline on lisanduva lapse (eri)vajadus vms. Kui aga lapse lisandumisel klassi pole võimalik tagada tervisekaitse- ja ohutusnõudeid, siis ei tohiks hoolekogu anda nõusolekut õpilaste arvu suurendamiseks.

NÄIDE. Kooli on tulnud uus õpilane, kellele see kool on elukohalähedane, aga kuigi klassis õpib juba 24 last, leitakse, et lisandunud last ei soovita teise, võib-olla kaugemasse kooli suunata, siis võib suurendada laste arvu klassis.

2. Hoolekogu annab nõusoleku valdkonna eest vastutava ministri kehtestatud koolivaheaegade muutmiseks (§ 73 lg (1¹) p 6).

Kooli pidaja võib direktori ettepanekul ja hoolekogu nõusolekul kehtestada valdkonna eest vastutava ministri kehtestatud koolivaheaegadest erinevad koolivaheajad, arvestusega et koolis on õppeaasta jooksul vähemalt neli koolivaheaega kogukestusega vähemalt 12 nädalat, kusjuures suvine koolivaheaeg kestab vähemalt kaheksa järjestikust nädalat (§ 24 lg 7).

Mida jälgida nõusoleku andmisel?

Õppeaasta kestab 1. septembrist kuni järgmise aasta 31. augustini. Õppeaasta koosneb õppeveeranditest ja koolivaheaegadest. Õppeveerandites on kokku vähemalt 175 õppepäeva. Koolivaheajad kehtestab valdkonna eest vastutav minister ja need on mõeldud õpilastele puhkamiseks ning õpetajatele enesetäiendamiseks, rohkem aega või keskendumist nõudvate tegevuste ettevalmistamiseks jne.

Koolivaheajad on kehtestatud üle Eesti samadel kuupäevadel: oktoobris, detsembris-jaanuaris, veebruaris, aprillis ja juunist kuni augustini (suvevaheaeg).

Selleks, et koolivaheaegu muuta, peab olema **mõjuv põhjus**. Kogu transpordikorraldus, samuti õpetajatele mõeldud koolituspakkumised, vanemate ja laste reisirid on enamasti plaanitud üle-eesiliste koolivaheaegade järgi ja seetõttu võib koolivaheaja muutmine tekitada palju segadust ning logistilisi probleeme. Enamasti muudetakse koolivaheaega 1-2 päeva osas õppeaasta jooksul.

NÄIDE. Kool on planeerinud laupäevale matka- või õuesõppe- või ekskursioonipäeva ja soovib ette tehtud päeva arvelt lühendada õppetööd ühe päeva võrra suvisest (juunis algavast) koolivaheajast. Tänu sellele ei pea lapsed õppeaasta lõpus tegevusetu koolis kohal olema, kui õppekava on läbitud.

3. Lõimitud aine- ja keeleõppe kasutamiseks, kutseõppe läbiviimiseks ja piirkondliku eripära või kooli omapära arvestamiseks võib hoolekogu nõusolekul ning riiklikes õppekavades sätestatud tingimustel ja korras muuta käesolevas paragrahvis sätestatud õppeainete nimistut (§ 15 lg 5).

Kommentaari: Lõimitud aine- ja keeleõppe põhimõtte võimaldab ühendada õppeaineid ja keeleõpet. See tähendab, et õppetöös saab siduda erinevaid aineid ja keelt, et toetada õpilaste keeleoskust ja teadmisi. Piirkondliku eripära või kooli omapära arvestamine tähendab, et kool võib kohandada õppekava vastavalt kohalikele vajadustele ja eripäradele, tingimusel et hoolekogu annab selleks nõusoleku.

1.1.4 Teised seadusega hoolekogule pandud kohustused

Hoolekogu täidab teisi seadusega või seaduse alusel antud õigusaktidega talle pandud ülesandeid ning teeb kooli pidajale ettepanekuid kooliga seotud küsimuste paremaks lahendamiseks § 73 lg (1¹) p 16.

Vaatleme lähemalt, millised need teised ülesanded olla võivad. PGS-ist ja teistest õigusaktidest leiame järgmisi ülesandeid.

1. § 45 lg 3 Direktor korraldab kooli hädaolukorra lahendamise plaani väljatöötamise, kaasates vajaduse korral õppenõukogu ja hoolekogu ning eksperte.

Hädaolukorra lahendamise plaani kinnitab direktor. Hädaolukorra lahendamise plaanis on fikseeritud näiteks hädaolukorra lahendamise üldpõhimõtted, selle lahendamisega seotud isikute ülesanded, lahendamist juhtivad ja lahendamisele kaasatavad isikud, lahendamise juhtimise ja koordineerimise korraldus, teabevahetuse korraldus, koolitöötajate, õpilaste, vanemate ning vajaduse korral teiste isikute teavitamise korraldus, õppekorraldus hädaolukorra ajal ja ka tegevused pärast hädaolukorda.

Kommentaar: Iga hoolekogu liige peaks olema kursis hädaolukorra lahendamise plaaniga ja mitte ainult kursis olema, vaid ka andma oma panuse plaani väljatöötamisse, pakkudes vajadusel hoolekogu liikmete või lapsevanemate abi. Kui kooli direktor pole kaasanud hoolekogu hädaolukorra plaani väljatöötamisse, siis paluge tal teid edaspidi kindlasti kaasata. Selliselt saab hoolekogu panustada oma teadmiste ja praktilise abiga koolikeskkonna turvalisusesse.

Tabel 6. Näiteid erinevate koolide hädaolukorra plaanidest (allikas: koolide kodulehed)

Ilmatsalu Kooli hädaolukorra plaan	https://ilmatsalu.edu.ee/wp-content/uploads/2021/09/4.-Hadaolukorra-lahendamise-plaan.pdf	
Valgamaa Kutseõppekeskuse hädaolukorra plaan	https://vkok.ee/sites/vkok.ee/files/eeskirjadkorrad/hadaolukorras_tegutsemise_plaan.pdf	

2. Õppealajuhataja, õpetajate, tugispetsialistide ning teiste õppe- ja kasvatusalal töötavate isikute ametikohtade täitmiseks korraldab direktor avaliku konkursi. Konkursi läbiviimise korra kehtestab kooli hoolekogu direktori ettepanekul (§ 73 lg (1¹) p 6).

Kommentaar: Selleks, et otsida just teie laste ja kooli eripäraga enim sobivat õpetajat, tugispetsialisti või muud töötajat, on vaja kehtestada kord, milles on ära märgitud, kuidas toimub uue töötaja otsimine, sh kui pikalt ja kus avaldatakse kandideerimise kuulutus, kas kuulutuses viidatakse teie kooli eripärale, mida tahate säilitada või teadvustada, kes osalevad uue töötaja valimise komisjonis, kuidas valimine läbi viiakse jpm. See kõik on väga tähtis, leidmaks kvalifikatsioonile vastavat, just teie lastele sobivat inimest. Oluline on ka see, et enamasti märgitakse korda ka valimiskomisjoni liikmed, kellest üks võib olla hoolekogu esimees, aga ei pea. Nii saab hoolekogu oma esindajate kaudu kaasa rääkida koolis töötavate inimeste valimisel.

3. Hoolekogu ettepanekul ja valla- või linnavolikogu otsuse alusel võib muu keel olla õppekeeleks eesti keele asemel (§ 100¹⁵).

Põhikoolis ja gümnaasiumis on õppekeeleks eesti keel. Põhikoolis ja munitsipaalgümnaasiumis või selle üksikutes klassides võib kooli hoolekogu ettepanekul munitsipaalkoolis valla- või linnavolikogu otsuse alusel ning riigikoolis valdkonna eest vastutava ministri otsuse alusel olla õppekeel mis tahes keel (§ 21 lg 2-3).

Gümnaasiumis annab loa muus keeles toimuvaks õppeks või kakskeelseks õppeks Vabariigi Valitsus valla- või linnavolikogu taotluse alusel. Sellise ettepaneku teeb valla- või linnavolikogule kooli arengukavast lähtudes hoolekogu.

Kommentaar: Üleminek eesti õppekeelele algab 2024/2025. õppeaastast koolieelsetes lasteasutustes ning 1. ja 4. klassis. Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm näeb ette, et üleminek eestikeelsele haridusele lõpeb 2030. aastal. Kui praegu võib koolides ja koolieelsetes lasteasutustes olla õppekeeleks hoolekogu ja kohaliku omavalitsuse üksuse otsusel ka muu keel kui eesti keel, siis edaspidi seda enam ette ei nähta. Näiteks põhikooli osas nimetatakse iga õppeaasta kohta (kuni 2028/2029. õppeaastani) klassid, mille osas kooli pidaja võib kooli hoolekogu ettepanekul otsustada, et õppetöö läbiviimine toimub muus keeles kui eesti keel ja seda juhul, kui eesti õppekeelele ei ole veel võimalik üle minna. Sellisel juhul tuleb valla- või linnavolikogul taotleda Vabariigi Valitsuselt erandi tegemist klassi osas ühe õppeaasta kaupa.

4. Kooli direktor võib kooli pidaja nõusolekul moodustada koolis pikapäevarühmi põhiharidust omandavatele õpilastele (§ 38 lg 1).

Kokkuvõtteks

Üldhariduskooli hoolekogu on oluline organ, mis hõlmab mitmeid olulisi tegevusi. Üks olulisemaid ülesandeid on kooli arengukava ja eelarve koostamine ning nende elluviimise jälgimine. Arengukava kehtestab kooli eesmärgid ja tegevuskava nende saavutamiseks, samas kui eelarve tagab vahendid nende eesmärkide realiseerimiseks. Hoolekogu vastutab ka selle eelarve läbi- ja otstarbeka kasutamise eest.

Lisaks on hoolekogu oluline lüli kooli ja kogukonna vahelise suhtluse edendamisel. Hoolekogu korraldab kooli juhtkonnaga regulaarseid kohtumisi, kus arutatakse kooli olukorda, probleeme ja arenguvõimalusi. Samuti võib hoolekogu korraldada avalikke koosolekuid, kuhu kaasatakse kogukonna liikmeid ning arutatakse ühiseid teemasid ja küsimusi. Lisaks toimib hoolekogu ka konfliktide lahendamise koguna, kui tekivad vaidlused kooli poliitika või tegevuste üle. Hoolekogu võib aidata leida kompromisse ning lahendada erimeelsusi konstruktiivsel viisil.

Üldhariduskooli hoolekogu on oluline partner kooli juhtimises ja arengus. Selle tegevus ulatub kooli strateegilisest planeerimisest ja eelarve koostamisest kuni kogukonna kaasamise ja konfliktide lahendamiseni, tagades seeläbi kooli tervikliku ja tõhusa toimimise ning õpilaste heaolu.

2. PEATÜKK ERINEVAD ARENGUKAVAD NÄITAVAD EESMÄRKI

Kui mõelda sõnale „arengukava“, siis meenub paljudele inimestele esimesena väga pikk ja keeruliselt sõnastatud raamatulaadne materjal, mille lugemise peale aega raisata ei tahaks. Veel radikaalsema arvamuse kohaselt luuakse arengukavasid „sahtlisse“.

Tegelikult on arengukava loodud koostöös huvigruppidega igapäevaseks tööriistaks, milles kajastuvad kokkulepitud tegevused eesmärgi saavutamiseks. Arengukavas on alati välja toodud ka eesmärgi eest vastutajad ja mõõdikud, sest kuidas me muidu teame, et oleme eesmärgi saavutanud.

Kohaliku omavalitsuse või mõne riikliku arengukava kohta kehtib pigem ütlus, et kui ei jõua tervet, siis loe pool ehk loe see osa arengukavast, mis just sulle hetkel vajalik on, sest erinevaid arengustrateegiaid ja dokumente on tõesti palju. Kuid oma lapse kooli arengukava tuleks lugeda kaanest kaaneni ja hoolekogu liikmena juba arengukava algatamise faasis anda kooli juhtkonnale teada, et soovite algusest peale osaleda erinevates arengukava väljatöötamise protsessides.

Üldjuhul on kooli arengukava kehtivuse aeg 3, 4 või 5 aastat. Vähemalt üks aasta enne arengukava lõppemist tuleb haridusasutusel hakata tegelema uue arengukava loomisega. Sellega võib kool ise tegeleda, aga järjest sagedamini ostetakse arengukava koostamine teenusena sisse. Kuigi arengukava koostamisele võib läheneda mõlemat moodi, siis järjest rohkem kasutatakse teist varianti ja seda enamasti kolmel põhjusel:

1. Arengukava koostamise planeerimine ja selle kirjutamine on niivõrd tömahukas protsess, et koolis pole kellelgi aega oma põhitöö kõrvalt seda ette võtta ning lisaks on vaja arengukava juurde lisada ka statistilised andmed.

Tulevikku vaadates tuleb arvestada demograafiliste muutuste, inimeste muutuvate eelistuste ja eluviisiga, kliimamuutuste, globaliseerumise ja tehnoloogia arenguga, demokraatia ja kodanikuühiskonna arenguga. Need kõik toovad kaasa muutusi inimeste elukorralduses ja töö olemuses ning eeldavad muutusi hariduses. Kii- resti muutuv maailmas peab haridussüsteem tagama kõikidele inimestele võrdsed võimalused saada kvaliteetset haridust sotsiaalsest või kultuuritaustast, east, soost jne sõltumata. Põhihariduses tuleb panna alus **ennastjuhtiva õppija kujunemisele**, mis annab valmisoleku elukestvaks õppeks, sh kiireks ja paindlikuks ümber- ja täiendusõp- peks (Haridus- ja Teadusministeerium [HTM], 2021).

2. Vaatamata erinevatele koolitustele, mida arengukava koostamise õpetamiseks pakutakse, ei osata igas koolis piisava tõendus põhiseuga andmeid koguda, analüüsida ega protsessi juhtida (nt ka demograafilisi andmeid, seoseid teiste arengukavadega jne). Selleks on igati mõistlik palgata professionaal.

3. Iga haridusasutuse arengukava ettevalmistamine sisaldab teatud keerulisi või problemaatilisi arutelusid, mida on lihtsam läbi viia võõral inimesel, kes targalt ja tasakaalukalt protsessi suunab ja juhib.

Enne arengukava koostamisele asumist viiakse koolides enamasti läbi sisehindamine. Kooli sise- hindamist tehakse vähemalt üks kord kooli arengukava perioodi jooksul.

2. 1. Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035, kohaliku omavalitsuse arengukava ja kooli arengukava

Kui igal haridusasutusel ehk koolil või lasteaial on oma arengukava, siis igal kohalikul omavalitsusel või mõnel muul kooli pidajal on samuti oma organisatsiooni eesmärgi kajastav arengukava.

Kui kooli pidajaks on kohalik omavalitsus, siis **kooli arengukava koostamise üheks aluseks**, mida järgida, **on selle omavalitsuse, mille territooriumil kool asub, arengukava**. Kooli arengukava saab sisendi ja otsesed suunised kooli pidaja kui organisatsiooni ülesest arengukavast, st et kui omavalitsuse arengukava näeb haridusprogrammina ette näiteks kujundavale hindamisele ülemineku kõikides haridusasutustes, siis see on kohustuslik ka kooli arengukavas välja tuua ja luua tegevuskava selle täitmiseks. Omavalitsuse arengukava ja kooli arengukava ei saa olla omavahel vastuolus!

Mõnel omavalitsusel on lisaks veel eraldi hariduse arengukava, noorsootöö arengukava, laste ja perede arengukava jne ning kuna kõik need valdkonnad on seotud ka lapse ja noore üldise arenguga, siis tuleb koolil oma arengukava koostades lähtuda ka nendest.

Nagu näete, on arengukava koostamise protsess seotud väga paljude kooli arengukava ülest arengudokumentidega ning juba sellepärast, et kõiki neid hoomata, on paljude koolide juhtkonnad kasutanud arengukava koostamisel abi väljastpoolt.

2.2. Eesti Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035

Kui kooli arengukava on plaanis koostama hakata ja kui protsessis on arvestatud juba kooli pi- daja, nt kohaliku omavalitsuse erinevate arengukavadega, mis on kooli arengukava ülesed, siis

on lisaks veel kohaliku omavalitsuse arengukavast ülem arengukava, mis on n-ö katuseks kogu Eesti haridusvaldkonnale ja mida tuleb arvestada ka kohalikul omavalitsusel oma hariduse arengukava või üldist arengukava koostades. See arengukava on Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 (edaspidi haridusvaldkonna arengukava 2035).

Joonis 2. Arengukavade ülimuslikkuse järjestus tähtsaimast alates.

Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 sisaldab mitmeid suuniseid ja mõisteid, mida teadmata on raske hoolekogu liikmel osaleda haridusasutuse arengukava väljatöötamisel ning seadusest tulenevate kohustuste täitmisel: arvamuse ja nõusoleku andmisel, ettepaneku tegemisel või hinnangu kujundamisel. Samas on erinevatest arengukavadest tulenevad sisendid kohustuslikud kõigile kooli pidajatele ja haridusasutustele. Nende eesmärk on parendada hariduse kvaliteeti ja lapse kui indiviidi arvestamist selles. Kaasaegse hariduse võimaldamine ja hariduse kvaliteet õppeasutuses on aga lapsevanemale enamasti ülioluline.

Kas olete küsinud endalt vahel järgmisi küsimusi?

- Miks mu laps ei taha kooli minna?
- Miks ikka veel piirdub mõnes aines õppimine töölehe täitmisega?
- Miks peab koolis nii palju pähe õppima?
- Mis on lõimitud õpe ja miks on see hea?
- Kas ja kuidas õpetab kool last iseseisvaks, oma eluga hakkamasaavaks täiskasvanuks?
- Miks osas koolides pannakse hindeid, osas protsente ja osas antakse kirjalikku tagasisidet õpitulemuste kohta?
- Kuidas see KIVA ikkagi päriselt toimib?
- Kas kaasav haridus tähendab seda, et lapsed võivad koolis teha, mida ise tahavad?
- Kas koolirõõm on oluline või peab õppimine olema üks suur kannatus?
- Mis on õppijast lähtuv õpe, millest nii palju räägitakse?

Kui nii, siis käesolev juhendmaterjal annab võimaluse vaadata haridusvaldkonna arengukava 2035 sisse ja mõista, kuidas peaks haridusasutus toimima nii lapse, kooli kui ka lapsevanema ja kogukonna vaatest.

2.1.1. Suunised haridusasutuste hoolekogudele

Vaatleme suuniseid, mis tulenevad otseselt haridusvaldkonna arengukavast 2021–2035.

Aastaks 2035 osalevad senisest aktiivsemalt hariduses lapsevanemad, kohalik kogukond, tööandjad ja kodanikuühiskond. Toetava ja tulemuslikku õppimist soodustava keskkonna

loomiseks on oluline, et õppeasutustes oleks väärtuspõhine, demokraatlik ja kõiki osapooli kaasav organisatsioonikultuur, mis toetab kõigi osaliste **enesejuhtimis- ja koostööoskuste** ning õppimist väärtustavate hoiakute kujunemist. Senisest enam **on väärtustatud koolirõõm – nii õppijate kui ka õpetajate subjektiivne heaolu.**

Kuna hoolekogu on vastavalt PGS § 73 lg 1 alaliselt tegutsev organ, kelle ülesanne on kooli õpilaste, õpetajate, kooli pidaja, õpilaste vanemate, vilistlaste ja kooli toetavate **organisatsioonide ühistegevus õppe ja kasvatuse suunamisel, planeerimisel ja jälgimisel ning õppeks ja kasvatuseks paremate tingimuste loomine**, siis on oluline teada, kuidas planeerida arenguid selliselt, et õppe- ja kasvatustegevuseks saaks kaasaegseid tingimusi luua. Ühe sellise võimaluse annab hoolekogule haridusvaldkonna arengukava 2035 suuniste mõistmine.

Tabel 7. Eesti Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035

https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-09/1._haridusvaldkonna_arengukava_2035_kinnitatud_11.11.21.pdf

2.1.1.1. Arengukava üldeesmärk

Haridusvaldkonna arengukava 2021– 2035 üldeesmärk on järgmine: Eesti inimestel on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad teostada end isiklikus elus, töös ja ühiskonnas ning toetavad Eesti elu edendamist ja üleilmset säästvat arengut.

Joonis 3. Üldeesmärgi saavutamist toetavad kolm strateegilist eesmärki (HTM, 2021):

1. Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemetel ja -liikide vahel.

2. Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe.

3. Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele.

2.2.1.2 Osapoolte rollid arengukava eesmärkide saavutamise protsessis

On leitud, et eesmärkide saavutamiseks peavad kõigi osaliste vastutus ja rollid olema selged, aga mitte jäigad. On oluline, et igaüks märkaks ja hooliks, võtaks vastutuse ülesannete eest, mida tema saab täita kõige paremini, ning oleks valmis koostööks (HTM, 2021).

Edaspidi vaatleme erinevate osapoolte rolle haridusvaldkonna arengukava 2035 eesmärkide saavutamisel.

Lapsevanema roll on toetada alaealist õppijat, luua õppimiseks soodsad tingimused ja anda oma panus kooliellu.

Mida see tähendab lapsevanema jaoks?

★ Lapse põhivajadused on tagatud: kodu on soe, puhas, söök on laual, riided ja õppevahendid olemas. ★ Lapsevanemad ei kasuta lapse suhtes vaimset (alandamine, karjumine, hirmutamine jne) ega füüsilist (löömine, tõukamine, tutistamine, käte väänamine jne) vägivalda. ★ Lapsevanemad ei tülitse ega kakle lapse juuresolekul ega püüa üksteisele läbi lapse võimalikult palju haiget teha. ★ Lapsevanemad leiavad võimaluse, et laps saaks osaleda huviringis või treeningul, käia sõprade sünnipäeval ja kutsuda sõpru enda juurde koju. ★ Lapsevanemad jälgivad, et laps ei kasutaks liialt nutiseadmeid ja vajadusel kehtestavad kodus reeglid nutiseadmete kasutamiseks.* ★ Lapsevanemad jälgivad, et lapse uni oleks piisav ning laps saaks vastavalt oma vanusele ja unevajadusele välja puhata.* ★ Lapsevanemad koos õpetajaga õpetavad lapse ise õppima, vajadusel aitavad koduste töödega, loovad igapäevase õppimisrutiini.* ★ Lapsevanemad käivad lastevanemate koosolekutel ja võtavad aktiivselt osa kooli tegevustest, sh tegevustest koos lapsega väljaspool kooliaega. ★ Lapsevanemad võtavad osa arenguestlustest, suhtlevad kooliga nii positiivsetel kui negatiivsetel teemadel ja kui on lapse pärast mure, siis algatavad ise probleemilahendusi klassijuhataja, sotsiaalpedagoogi, kooli psühholoogi jt asjasse puutuvate haridusasutuse töötajatega. ★ Juhul, kui teie lapsel on erivajadus, siis viige ennast erivajadusega kurssi, vajadusel käige koolitustel ja abigruppides ning aidake ka koolil mõista, mida teie lapse puhul silmas pidada. ★ Lapsevanem räägib ausalt ja avatult lapsega seotud muredest ja on valmis abi vastu võtma, et toetada lapse õppimist, luues nii soodsad tingimused õppimiseks.**

*NB! Vajadusel küsi abi kooli sotsiaalpedagoogilt või õppenõustajalt!

** NB! Kui kooli poolt palutakse lapsega minna õppenõustamiskomisjoni või mõne teise, väljaspool kooli asuva spetsialisti vastuvõtule (mänguteraapia, psühhiaater, psühholoog, rehabilitatsioonimeeskond vms), siis võtke pakutud abi vastu. Teie lapsel on edaspidi koolis kergem.

Haridusasutuse töötajad loovad arengut ja tervist toetava, turvalise ja koostöise, võrdseid võimalusi edendava õppekeskkonna ja organisatsioonikultuuri.

Mida see tähendab haridusasutuse töötaja jaoks?

★ Haridusasutuse töötajad teevad oma tööd professionaalselt ja arvestavad teaduspõhiste andmetega laste õpetamisel. ★ Võimestavad iga õppijat ja arvestavad tema eripäradega. Oma töös pööravad rõhku eesti keele ja kultuuri säilimisele ja arengule. ★ Arendavad õppijate ettevõtlikkust ja oskust leida lahendusi. ★ Oskavad rakendada nüüdisaegset õpikäsitust. ★ Leiavad lahendusi kaasava hariduse rakendamisel. ★ Hoolitsevad koolikeskkonnas kõigi heaolu ja turvalisuse eest, õpetavad hoolivust ja sallivust ka teistele. ★ Teevad koostööd teiste edumeelsete haridusasutustega nii Eestis kui võimalusel väljaspool Eestit. ★ Õpivad ja arendavad ennast pidevalt (elukestev õpe).

Õppija (laps) **võtab vastutuse oma õppimise eest, et omandada teadmised, oskused ja hoiakud, mis aitavad elus toime tulla ja eesmäärke ellu viia.**

Mida see tähendab õppija (lapse) jaoks?

★ Võtab järjest rohkem (vastavalt oma eale ja arengutasemele!) vastutust oma õppimise eest (paneab iseseisvalt koolikoti kokku, jälgib muutusi tunniplaanis, õpib iseseisvalt jne). ★ Teeb

teadlikke valikuid, et teadmisi omandada ja tulevikku planeerida (alguses huviala või trenni valik, hiljem valikained, mida süvitsi õppida jne). ★ On positiivse ellusuhtumisega ja viisakas (kool ja eelkõige kodu on õpetanud viisakust ja seda järgitakse ka igapäevaselt praktilises elus).

★ Õpib ennast motiveerima ka raskemate ülesannete lahendamisel. ★ On aktiivne ka väljaspool kodu (huvitegevus, sõbrad jne). Vanemates klassides analüüsib oma võimeid, oskusi ja eesmäärke.

Õppeasutuse pidaja **loob võimalused kooli toimimiseks ja tagab koolile vajalikud rahalised vahendid.**

Mida see tähendab õppeasutuse pidaja jaoks?

★ Tagab vastavalt ühisele eesmärgile piisavad rahalised vahendid. ★ Loob võimalused iga haridusasutuse eripära säilitamiseks ja esiletoomiseks. ★ Leiab konkursi teel haridusasutusele võimalikult hea juhi. ★ Teeb koostööd haridusasutuse juhiga parima võimaliku eesmärgi saavutamiseks, sh juhti toetades. ★ Loob läbi oma esindajate head suhted kogukonnaga.

Riik ja kohalik omavalitsus tagavad võrdsed võimalused valikuterohkeks ja kvaliteetseks õppimiseks:

★ Algatavad, töötavad välja ja vastavalt kehtestatud haridusstrateegiatele ja arengukavadele viivad ellu kaalutletud hariduspoliitikat. ★ Julgevad vastu võtta ja põhjendada keerukaid otsuseid, eriti kui need puudutavad haridusasutuse ümberkorraldamist või keeruliste otsuste tegemiseks vajalikku seadusloomet.

2.2.1.3 TEGEVUSSUUNAD haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 eesmärkide täitmiseks

Selleks, et püstitatud eesmärkideni jõuda, annab haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 ka tõenduspõhised tegevussuunad kõigi osapoolte, sh üldhariduskoolide hoolekogude jaoks.

Püüame hoolekogude jaoks tähtsamad tegevussuunad koos läbi vaadata ja selgelt lahti mõtestada.

I

Haridusvõrk peab olema kaasaegset haridust pakkuv, kaasav ja kestlik, et tagada hariduse kättesaadavus kõigile soovijatele. Kool peab toetuma hariduse andmisel nüüdisaegse õpikäsituse nõuetele.

Selleks tuleb:

★ Kohandada või ehitada kooliruumid, mis toetavad **nüüdisaegse õpikäsituse** järgi õppimist. Lisaks peavad ruumid olema ligipääsetavad (vajadusel kohandatud), ruumitõhusalt ehitatud ja toetama keskkonnasäästlikkust.

★ Kohalik omavalitsus peab tagama kodulähedase õppe vähemalt kuuenda klassi lõpuni (I-II kooliaste). Kahaneva rahvastikuga valdades tuleb tagada 7.-9. klassi hariduse (III kooliaste) kättesaadavus vähemalt omavalitsuse suuremates keskustes.

- ★ Koolid peavad looma uusi vorme õppimiseks ning mitteformaalse õppe (sh noorsootöö) si-
dumiseks, et kõikidesse kooliastmetesse ülemineks oleks õppijale (lapsele) lihtne.
- ★ Kohalikul omavalitsusel tuleb tagada kodulähedane lasteaed.

Sõnaseletused:

Nüüdisaegne õpikäsitus

Jaan Aru (*PhD*) on öelnud: „Aju on väga vinge masin, aga ta ei ole mõeldud selleks, et mingisuguseid fakte pähe ajada“ (Aru, 2018).

Nüüdisaegne õpikäsitus on arusaam õppimisest ja õpetamisest, mille kohaselt **õppimine on aktiivne ja koostööne kogu elu kestev protsess, milles õppija õpib õppima ja võtab oma õppimise eest vastutuse**. Õppimise käigus arenevad õppija teadmised ja oskused ning muutuvad tema käitumine ja väärtushinnangud. Õpetaja roll on toetada õppijat ning luua keskkond ja tingimused, milles iga õppija saab oma arengupotentsiaali maksimaalselt realiseerida (HTM, 2021).

Õpetaja roll on nüüdisaegse õpikäsituse puhul pigem juhendav: ta toetab õppijat õpiprotsessi kujundamisel ja elluviimisel ning on õppijale partneriks. Õpetaja on eeskujuks suhtumise (avatud erinevatele ideedele, toetav ja julgustav), käitumise (nt õpetaja täiendab end pidevalt) ja oskuste (eneserefleksioon ja kogemusest õppimine) osas. Õpetaja jälgib õppijate õppimisprotsessi ja tegevuste regulatsiooni; pakub juhendamist (nt ajaplaneerimine, õpiaja ning -koha valik) ning stimuleerib õppijate refleksiooni ja aktiivset osalust ning kaasamõtlemist. Näiteks on matemaatikatunni puhul leitud, et teemakohane dialoog, arutelud ning lahenduskäikude suuline selgitamine aitavad märkimisväärselt kaasa õpilaste matemaatikaalaste oskuste ja teadmiste arengule. **Õpetaja muudab õpiprotsessi võimalikult elulähedaseks, viies õppimise ka klassiruumist väljapoole** (Peitel).

Kooliastmed

Põhikooli kooliastmed (PGS § 2 lõige 1):

- I kooliaste – 1.–3. klass;
- II kooliaste – 4.–6. klass;
- III kooliaste – 7.–9. klass.

Kodulähedane õpe, kodulähedane kool, elukohajärgne kool (PGS § 7 lõige 3):

Põhikool on elukohajärgne kool, kui vähemalt 80% õpilastest ei kulu kooli jõudmiseks rohkem kui 60 minutit.

Mitteformaalne õpe on eesmärgistatud vabatahtlik õpe, mis toimub kindla õppeprogrammi alusel ja kindlatele huvirühmadele erinevates keskkondades. Mitteformaalse õppe võimalusi pakuvad noorsootöö, huviharidus, vabaharidus ja täiskasvanute täienduskoolitused (HTM, 2021).

Kaasav hariduskorraldus põhineb eelkõige eetilistel printsiipidel, mille kohaselt peab igal lapsel olema võimalik õppida kodulähedases koolis koos teiste omaelaste õpilastega. Kaasav haridus ei piirdu HEV ja nn tavaõpilaste õpetamisega füüsiliselt ühes kohas vaid eeldab kõigi õpilaste ühesugust aktsepteerimist ja ka sotsiaalset integratsiooni nii klassis ja koolis kui ka kogukonnas laiemalt (Kallaste jt, 2016).

Kui olete kuulnud räägivat “personaliseeritud õpiteest” või “individuaalsest lähenemisest” hariduses, siis hariduse digilugu võiks olla just see innovaatilise Eesti projekt, mille kaudu oleks võimalik üles leida ja arendada iga inimese personaalset tugevust ning mis on tugevalt seotud nüüdisaegse õpikäsituse sisuga. Hariduses on kujunenud oluliseks individuaalne lähenemine ning suund on võetud personaalse õpitee poole (Aardevälja, jt 2019).

Haridus- ja Noorteamet toob personaliseeritud õppe kohta välja tähtsaima:

1. Personaliseeritud õpe aitab lahendada ammust probleemi: õpilasi on palju rohkem kui õpetajaid, kes neid õpetama peaks. Teisalt mõistame tänapäeval aina paremini, et õppijad on erinevate võimete, huvid ja vajadustega ning samasugune õppeprotsess kõigile ei sobi. Personaliseerimine on muutunud hädavajalikuks, kuid kuna igale õppijale oma personaalset õpetajat ei jätku, tuleb lahendusi leida mujalt, näiteks vaadata, mida õpetaja saaks ise ära teha ning kuidas tehnoloogia talle selles abiks võiks olla.
2. **Õpetaja jaoks** aitab personaliseeritud õppimine hoida kokku aega, automatiseerida protsesse ning leida, milline oleks järgmine parim samm iga õppija jaoks.
3. **Õppija jaoks** tähendab see eelkõige vastutuse võtmist oma õppeprotsessi eest. Endale eesmärkide seadmine, sobivaima õpistrateegia valimine võib aidata saavutada paremaid õpitulemusi.
4. **Koolijuhile ja -pidajale** pakuvad personaliseeritud õppe käigus tekkivad andmed võimalust teha põhjendatud otsuseid kooli arendamisel.

Nagu eelpool mainitud, on hetkel olulisimaks suundumuseks Euroopa haridusmaastikul just surve hariduse tulemuslikkuse tõstmiseks (sh läbi personaliseeritud õpotee). Olukorras, kus ressursid on piiratud, on raske edendada kaasavat haridust ja suurendada samas üldist akadeemilist saavutustaset (Kallaste jt. 2016), kuid tänapäeva hariduse andmine seda just tähendabki: ühes koolis peavad saama areneda ja oma maksimaalset potentsiaali rakendada kõik õppijad.

Tabel 8. Lisalugemist õppijate toetamisest ja personaliseeritud õppest (kodulehed).

Erinevate õppijate toetamine õpetaja ja tugispetsialisti koostöös	https://harno.ee/sites/default/files/documents/2022-01/ErinevateOppijateToetamine_2021.pdf	
Personaliseeritud õpe	https://kompass.harno.ee/personaliseeritud-ope/personaliseeritud-ope/#personaliseeritud-ope-ja-haridus	

Mida saab hoolekogu liige selle tegevussuuna elluviimiseks teha?

1. Looge koos kooli juhtkonnaga võimalused nüüdisaegse õpikäsituse igapäevaseks rakendamiseks. Teaduslikult on tõendatud, et nüüdisaegse õpikäsituse rakendamine võimaldab sügavamalt õppida ja omandada ning seda mitte enam materjali pähe õppides, vaid läbi uurimise ja arutelu kinnistades.
2. Kui kooli pidaja või kohalik omavalitsus soovib koolivõrku korrastada selliselt, et kodulähedasse kooli jäävad õppima lapsed 1.-6. klassini, siis see on seadusega lubatud. Hoolekogu peaks koostöiselt aitama leida lahendusi, kuidas korraldada transport kodust kaugemasse õppeasutusse kolmandale kooliastmele (7.-9. klass), või tegema muul viisil lahendustele keskendunud koostööd õpilaste võimalikult sujuvamaks üleminekuks ühest koolist teise.
3. Koolil on võimalik arvestada õpilaste tegutsemist väljaspool kooli ühe osana õppetööst. Nt hea sportlane, kes käib pidevalt treeningutel ja laagrites, ei pea ilmtingimata kehalise kas-

vatuse või liikumisõpetuse tunnis veel eraldi hinnatud saama, vaid tema osalust kehalises arengus on võimalik hinnata ka väljaspool kooli toimunud tegevuste alusel. Samamoodi on võimalik hinnata formaalhariduses (üldhariduskoolis) nt muusikakoolis (mitteformaalõpe) õppivaid lapsi jne. Kuidas seda teha, on igal koolil õigus otsustada. Hindamise kriteeriumid kirjutatakse lahti õppekavas. Selline õpetamine vähendab laste topeltkoormust nii formaal- kui mitteformaalõppes ning ühtlasi võimaldab süvitsi tegeleda oma huvialadega (võimalik elukutsevalik tulevikuks) või arendada muud olulist huvi või valdkonda. Küsi koolilt kindlasti, kuidas mitteformaalõpet õppetöös arvestada ning milliseid muudatusi on dokumentatsioonis selleks vaja teha (õppekava jne).

II

Kool peab tagama paindlikud võimalused kvaliteetse hariduse kättesaadavuse tagamiseks ja toetama õppijat maksimaalselt igaühe potentsiaali rakendamiseks, et õppest väljalangejaid ja katkestajaid oleks võimalikult vähe.

Selleks tuleb:

- ★ Märgata aegsasti hariduslikke erivajadusi ning pakkuda sobivaid tugiteenuseid. Sh tuleb märgata andekat õppijat – ka tema on erivajadusega.
- ★ Koolis tuleb rohkem kasutada mitteformaal- ja informaalõppe võimalusi.
- ★ Toetada juhtumikorralduse põhimõttel koolis iga rändetaustaga õppijat.

Sõnaseletused:

Informaalõpe võib õppija seisukohast lähtudes olla nii eesmärgistatud kui eesmärgistamata õppimine, mis toimub igapäevaelu situatsioonides (HTM, 2021).

NÄIDE. Informaalõpe hõlmab igasugust õppimist nii töö käigus kui vabal ajal perekonna ja sõprade ringis ning see ei ole struktureeritud, puuduvad otsesed õpieesmärgid, juhendmaterjalid ja õppekavad. Seetõttu on informaalset õppimist ka raskem hinnata ja tunnustada – see käib käsikäes igapäevaeluga ning jääb sageli teadvustamata, kuigi on oluline osa elukestvast õppest (haridusportaal.ee).

Haridusliku erivajadusega õppija

Kui kooli tagatud üldine tugi ei anna õpilase arenguks soovitud tulemusi, siis võib rakendada koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel tõhustatud tuge või erituge. Sellisel juhul on õpilane käsitletav haridusliku erivajadusega õpilasena (PGS § 46 lõige 6).

Õppe korraldamisel lähtuvad riik, koolide pidajad ja koolid põhimõttest, et kvaliteetne üldharidus järgib kaasava hariduse põhimõtteid ning on võrdväärselt kättesaadav kõigile isikutele, sõltumata nende sotsiaalsest ja majanduslikust taustast, rahvusest, soost, elukohast või hariduslikust erivajadusest (PGS § 6 punkt 1). Tulenevalt õpilase individuaalsest vajadusest tagatakse õpilasele võimetekohane õpe ja vajalik tugi õpetajate, tugispetsialistide, abiõpetajate ja teiste spetsialistide koostöös (PGS § 46 lõige 9).

Andekas õppija

Andekas tähendab annet, talenti omav või seda väljendav (Eesti Keele Instituut, [EKI], 2023). Kui ilmneb õpilase andekus, tagatakse talle koolis individuaalse õppekava rakendamine ning vajaduse korral täiendav juhendamine aineõpetajate või teiste spetsialistide poolt haridusprogrammide või haridusasutuste kaudu (PGS § 37 lõige 4)

Andekus loetakse tänapäeva haridussüsteemis erivajaduseks, mis tähendab, et tuleb teha muudatusi või kohandusi õppekavas ja/või õppekeskkonnas. Andekale õpilasele peab olema tagatud võimetekohane õpe, et tal ei oleks igav ning ta saaks oma andekust arendada.

Rändetaustaga õppija on õppija, kes on oma elukohariiki sisse rännanud ja/või kellel on olnud praeguse elukohariigi kodakondsusest erinev kodakondsus ja/või kelle vähemalt üks vanem on praegusse elukohariiki sisse rännanud (HTM, 2021).

Mida saab hoolekogu liige selle tegevussuuna elluviimiseks teha?

1. Uuri, kas haridusasutuses, mille hoolekogu liige oled, on olemas kõik vajalikud tugiteenused hariduslike erivajadustega laste (sh andekate) toetamiseks. Palu koolijuhi selgitada, mida iga konkreetne tugispetsialist koolis teeb (sotsiaalpedagoog, HEV-KO, eripedagoog, logopeed, psühholoog jne).
2. Kui koolis on puudu tugispetsialistidest, siis arutlege, milliseid teadmisi vajaks hoolekogu, et saaks probleemi parandamiseks midagi omalt poolt ära teha.
3. Kui õppekava on keskendunud vaid keerulistele hariduslike erivajadustega lastele, paluge koolil välja töötada süsteem ja teenused ka andekate laste märkamiseks ja toetamiseks, et oleks tagatud võrdne kohtlemine vastavalt kõikide õppijate vajadustele.

III

Nüüdisaegse õpikäsituse põhimõtteid rakendatakse kõigil haridustasemetel ja -liikides (st et terve õppeprotsess ja -sisu on nii lapsele kui õpetajale toetav, võimaldades lapsel areneda enastjuhtivaks õppijaks). Nüüdisaegne õpikäsitus tagab heade ainealaste teadmiste omandamise ning oskuse kasutada koolis õpitut praktilises elus. Läbi nüüdisaegse õpikäsituse paraneb ka füüsiline ja vaimne tervis, mis loob kooli ja õppimise suhtes positiivse tunde (heaolu).

Selleks tuleb:

- ★ Pakkuda lapsevanemale tuge, et vajadusel arendada tema oskusi olla toetav ja teadlik.
- ★ Luua vaimselt ja füüsiliselt turvaline õpikeskkond, kus saab ka palju liikuda (terves kehas terve vaim!).
- ★ Anda järk-järgult lapse vanemaks saades talle üle vastutus oma õpingute eest, sh arendades hoiakuid ja väärtushinnanguid, et ta ka täiskasvanuna oskaks teha teadlikke valikuid ja võtta vastutust nii töö- kui pereelus ja elukestvas õppes).

Sõnaseletused:

Ennastjuhtiv õppija suurendab järk-järgult vastutust oma õpingute eest alates hoiakute ja väärtushinnangute kujundamisest varases lapseas kuni teadlike valikute ja vastutuseni kõrgkoolis ja elukestvas õppes (HTM, 2021). Alguses vajab õppija selleks õpetajate ja vanemate tuge, aga mida klass kõrgemale, seda iseseisvam õppija on. Ennastjuhtiva õppija kujundamine on teadlik ja toetatud protsess. Selleks, et laps oleks valmis oma õpiprotsessi ise juhtima, peavad tema **eneseregulatsioonioskused** olema piisavalt arenenud või toetatud, mis tähendab, et algselt teiste poolt juhitud protsessid on muutunud või muutumas enesejuhitud protsessideks (Arro jt.).

Ennastjuhtivus on üks tähtsamaid oskusi, mida koolitee jooksul omandada, sest see oskus tagab elus võimalikult hea hakkamasaamise ja õpetab küsima küsimusi „miks?“ ja „kuidas?“, et neile siis ise vastused leida. Ennastjuhtivus on tee iseseisvaks täiskasvanuks kujunemisel.

Eneseregulatsioon on võime juhtida oma emotsioone ja käitumist vastavalt olukorrale. See hõlmab suutlikkust vastu seista üliemotsionaalsete reaktsioonide ärritavatele stiimulitele, rahuneda ärritumise ajal, kohaneda ootuste muutumisega ja toime tulla pettumusega ilma vihapursketa. See on oskuste kogum, mis võimaldab lastel suunata oma käitumist hoolimata ümbritsevast olukorrast ja tunnetest (Varajase Kaasamise Keskus).

Kui mõelda, et eneseregulatsioon on oskus, mida tuleb õpetada – **mitte lihtsalt halb käitumine** – muudab see lastele antava tagasiside tooni ja sisu. Eneseregulatsiooni oskuste õppimise võti ei ole raskete olukordade vältimine, **vaid peaksime pakkuma lapsele toetavat raamistikku ning õpetama sobivat käitumist läbi piiride seadmise**. Lapsi tuleb julgustada, kuniks nad suudavad nende väljakutsetega ise hakkama saada (Varajase Kaasamise Keskus).

Kui vanemad või õpetajad lähenevad impulsiivsele sobimatule käitumisele rahulikult ja annavad neile aega, saavad lapsed õppida sellele olukorrale paremini reageerima. Lapsed vajavad tagasisidet, mis pole hinnanguline ega emotsionaalne: neile tuleb anda märku, mis ja miks valesti läks ning kuidas nad järgmisel korral seda parandada saavad (Varajase Kaasamise Keskus).

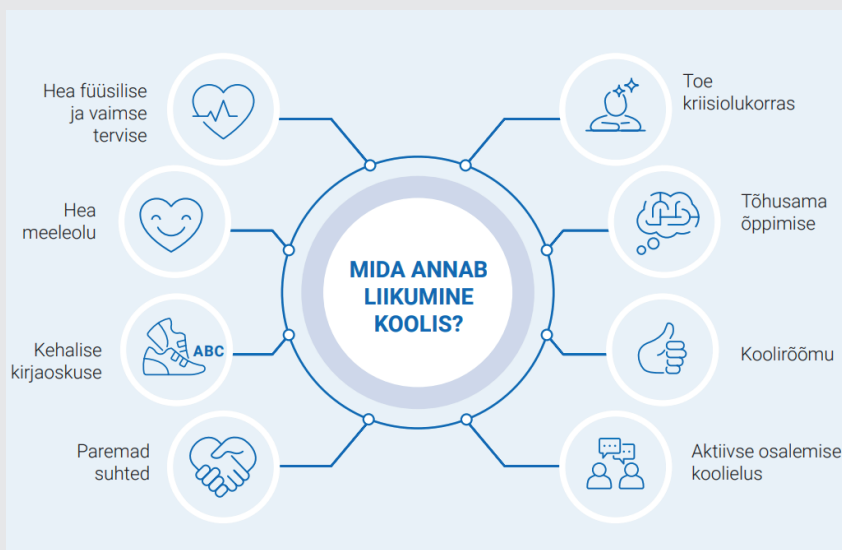
Vaimne, sotsiaalne ja füüsiline õpikeskkond

Koolis veedab koolikohustuslikus eas õppija suure osa oma päevast. Mida vanem on õppija, seda pikem on tema kooliruumides viibimise aeg. Õpilased ei saa õppida ja õpetajad nõuetekohaselt õpetada, kui kõik ei tunne ennast haridusasutuses hästi ja turvaliselt. Selleks, et pikaaegne (elukestev) protsess saaks tulemuslikult toimuda, et õppija saaks õppida ja omandada, näha seoseid muutustes, õppida läbi vaatlemise, mängu, kordamise jne, selleks vajab õppija turvalist keskkonda.

Seega on äärmiselt oluline, et iga Eesti haridusasutuse vaimne ja füüsiline keskkond oleksid turvalised. Mida rohkem vaimset jõudu tuleb kasutada olukorra emotsionaalseks valitsemiseks, seda vähem ressursse jääb õppimiseks ja probleemi lahendamiseks. Ning vastupidi – kui õpikeskkond on turvaline ja meeldiv, igapäevane elu ja suhted korras ja stabiilsed, on kergem õppimisele keskenduda (Pilli, 2008).

Tabel 9. Füüsiline ja vaimne õpikeskkond (näited).

Füüsilise õpikeskkonnaga on seotud	Vaimse ja sotsiaalse keskkonnaga on seotud
lauad, toolid	omavahelised suhted
klassiruumide suurus	puhkamisvõimalused
ventilatsioon, valgustus	maitsev, tervislik toit
põrandakatted ja nende seisukord	eesmärgistatud tegevused, tagasiside jne
küttesüsteem	lihtsad, jõukohased ja selgelt mõistetavad tööülesanded
sportimisvõimalused jne	teadlikkus abi saamise võimalustest (eelkõige õpetajalt, aga ka psühholoogilt, sotsiaalpedagoogilt, õpiabi tunnist jne) jne

Liikumist soodustav õppekeskkond**Joonis 4.** Mida annab liikumine koolis? (Tartu Ülikooli liikumislabor, 2022)**Teadlik ja toetav lapsevanem**

Selleks, et teadliku ja toetava vanemana lapse õigusi ja heaolu tagada, tuleb rääkida positiivsest vanemlusest, kriitilise mõtlemise oskusest ja eneseregulatsiooni oskustest.

Positiivne vanemlus on vanemlik käitumine, mis on hoolitsev ja enesekindlust andev, vägivallava, tunnustav ja suunav, piire seadev ning arvestab igati lapse huvidega (Kommusaar, 2017). Positiivse vanemluse eesmärk on soodustada lapse täielikku arengut (Council of Europe ... 2016). Positiivne vanemlus eeldab, et lapsevanemal on piisavalt teadmisi ning oskusi, et lapse heaolu tagamisega toime tulla (Kommusaar, 2017). Kui vanem tunneb, et teadmisi jääb mingis osas puudu või on kodune olukord tihti pingeline ning vanem ei ole ka ise oma eluga rahul, siis tuleb otsida abi ja seda julgelt küsida.

Eestis pakutakse lapsevanema toetamiseks mitmeid vanemlusprogramme („Imelised aastad“, Gordoni perekool jne). Lisaks pakutakse erinevaid koolitusi ning on võimalus küsida lisanõu koolipsühholoogilt, sotsiaalpedagoogilt või Rajaleidja keskustest. Hoolekogu liikmed saavad ennast viia kurssi erinevate vanemlust toetavate programmidega ning näiteks võtta endale südameasjaks, et koolis, mille hoolekogu liige ollakse, oleks vanemlusprogrammid kättesaadavad. Küsige direktorilt, kuidas seda korraldada ja milliseid võimalusi oleks vanemate koolitamiseks.

Joonis 5. Vanemlusprogrammist „Imelised aastad“ (Tervise Arengu Instituut [TAI], 2020).

VANEMPLUSPROGRAMMIS OSALEDES SAAD UUSI TEADMISI JA OSKUSI:

- Kuidas kehtestada piire ja reegleid
- Kuidas last julgustada ja kiita
- Kuidas õpetada last oma tunnetega toime tulema
- Kuidas arendada last mängu abil
- Kuidas lahendada konflikte
- Kuidas stressiga toime tulla

Lapsevanemaks olemine on korraga nii suur rõõm kui ka teadlik vastutus. Teadlikkus ei tähenda antud kontekstis seda, et vanem teab kõike, vaid seda, et vanem on valmis õppima: ta suudab ennetavalt olukordi hinnata (ette näha), ratsionaalselt tegutseda ning anda enda ja oma lapse tegevusele või käitumisele objektiivset tagasisidet.

Selleks on vanemal vaja kahte olulist asja: armastust oma lapse vastu ja kriitilise mõtlemise oskust. Kui armastust ei ole võimalik „juurde panna“, siis kriitilist mõtlemist saab arendada. Jah, lapsevanem peab ka ise ennast arendama. Kriitiline mõtlemine on viis arutleda ja asju kahtluse alla seada, et aidata meil teha paremaid otsuseid (Cerdan, 2018).

Järgnevalt peatume pikemalt **kriitilise mõtlemise** teemal, sest seda oskust on vaja arendada ja meelde tuletada, sh igal hoolekogu liikmel, et vastutustundlikult ja tõenduspõhiselt võtta vastu otsuseid: anda arvamusi ja nõusolekuid ning teha ettepanekuid.

Hispaania psühholoog ja paariteraapia ekspert Andrea Cerdan (2018) on võtnud lihtsalt ja selgelt kokku, **kuidas saab igapäevast kriitilise mõtlemise oskust arendada:**

1. Ära usu kõike, mida kuuled → hinda teavet, mida saad.
2. Küsi endalt, mis on sinu eesmärk → arutle, kuidas tahad millenigi jõuda.
3. Uuri, mida usaldusväärsed allikad ütlevad → vaata veebist, foorumist, loe raamatust, uuri teadlikult tuttavalt, mida teema kohta arvatakse. Kogu erinevad arvamused kokku ja vaagi igast küljest!

4. Ära eelda, et sul on alati õigus → ava oma meeled uutele võimalustele, et väljakujunenud mõttemustrid teelt ei eksitaks.
5. Ära aja asju keeruliseks.
6. Jaga probleem osadeks → iga eesmärgini jõudmine on lihtsam, kui jagada suur ülesanne väikesteks osadeks. Niimoodi saab neid järjest lahendada ja probleem ei tundu ületamatu.

Mida saab hoolekogu liige selle tegevussuuna elluviimiseks teha?

1. Uuri koolist, kuidas toetatakse teie asutuses kriitilise mõtlemise, eneseregulatsiooni ja enastjuhtivaks õppijaks kujunemist. Kuna enastjuhtivuse oskused sillutavad teed iseseisvaks täiskasvanuks kujunemisel, siis on väga oluline, et iga kool annaks sellesse oma panuse.
2. Kui on huvilisi, korraldage hoolekogu poolt koolitus, mida just teie koolikogukond vajab. Nii saavad vanemad osa uuematest kasvatusmeetoditest ja nippidest. Mõelge koos, mida saab teha selleks, et koolitusega tuleksid kaasa ka need vanemad, kes koostegemistest osa ei võta. Vajadusel koguge koolituseks raha (laat, väljamüük vms), kaasake sinna ka tagasihoidlikumaid ja „mitte kõige populaarsemaid lapsevanemaid“. Nii saate koos liikuda ühise eesmärgi poole ja ehk võtab nii mõnigi lapsevanem koolituspakkumise lihtsamalt vastu. Kui teadlikuks vanemaks olemise/saamise teema veel rohkem kõnetab, siis on võimalik otsida internetist sobivaid koolitusi ning saata nendes osalemise võimalusi tutvustavad andmed edasi kõigile nt Stuudiumi kaudu.
3. Uurige koos teiste hoolekogu liikmetega, kas teie kool on liitunud Liikuma Kutsuva Kooli programmiga. Kui ei ole, siis arutage seda kooli juhtkonnaga – liikumine koolitundides ja vahetunnis on väga oluline, ehk oleks võimalik seda kõike lastele pakkuda ka teie koolis. Kui on programmi liitunud, aga see ei toimi (nt vaid aeg-ajalt korraldatakse õuevahetunde), siis algate uuesti arutelu, kuidas lapsed rohkem liikuda saaksid. Vajadusel küsige teiste vanemate arvamust lastevanemate üldkoosolekul või algate sõbralikult debatte nendel teemadel.
4. Tundke hoolekogu liikmena huvi, milline on vaimne ja füüsiline õpikeskkond koolis. See ei tähenda kindlasti ainult seda, et lauad-toolid peaksid olema uued ja koolimaja viimase moe järgi renoveeritud, vaid seda, kas koolis on lapsel hea ja turvaline toimetada (koolirõõm) ning kas vaimne keskkond on kujundatud, rakendades nüüdisaegset õpikäsitust, et õppimine oleks eesmärgipärane, mõtestatud jne. Oluline on olla kursis ka asjaoluga, kui palju on koolis kvalifikatsioonita õpetajaid ning mida saab kooli juhtkond selleks teha, et seda probleemi lahendada. Vajadusel aidake läbi oma tuttavate leida ja motiveerida kvalifikatsiooniga õpetajaid just teie kooli tööle tulema või mõelge juhtkonnaga kaasa, kuidas oma kooli kuvandit muuta selliseks, et head õpetajad tahaksid just teile tulla.

IV

Nüüdisaegse õpikäsituse põhimõtteid kasutades arendatakse ja rakendatakse läbi õppekava ka nutikat õppevara ja -metoodikat.

Selleks tuleb:

★ Aineteadmiste ja oskuste kõrval pöörata senisest enam tähelepanu üld- ja tulevikupädevustele, et enastjuhtivast õppijast saaks pädev kodanik.

- ✴ Rakendada rohkem praktilist probleem- ja projektõpet, et muuta õppeülesanded tähenduslikumaks ning arendada loovust, koostööst, uuendusmeelsust jne.
- ✴ Formaalõppes arvestada rohkem mitteformaalses ja informaalõppes omandatud, et see oleks õppe loomulik osa, ning muuta hindamissüsteem õppija arengut toetavaks.
- ✴ Arendada lapses loovust, probleemilahendusoskust ja kriitilist mõtlemist.

Sõnaseletused:

Üld- ja tulevikupädevused

Üldpädevuste all mõeldakse nii võtmepädevusi (s.o kirjaoskuspädevus; mitmekeelsuspädevus; sotsiaalne- ja õpipädevus; kodanikupädevus; ettevõtlikkuspädevus; kultuuriteadlikkuse ja kultuurilise eneseväljenduse pädevus; kultuuri- ja väärtuspädevus; enesemääratluspädevus, sh suutlikkus järgida terveid eluviise ning oskus lahendada oma vaimse ja füüsilise tervisega seonduvaid probleeme; suhtluspädevus; matemaatika, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus; ettevõtlikkuspädevus ja digipädevus) (HTM, 2021).

Tulevikupädevused on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad toime tulla üha keerukamas kiiresti muutuvas maailmas, sh sotsiaalne intelligentsus, innovaatus ja kohanemisvõime, õppimine ja mõtestamine (võime mõtestada ja väärtustada õpitu sisulist tähendust), kultuuridevaheline pädevus (võime tegutseda eri kultuurikontekstides), mudeldav mõtlemine (oskus töötada suurte andmemahatudega, andmekäsitusoskus, andmepõhine tegevus), uue meedia kirjaoskus, valdkondadeülesus, disainmõtlemine, toimetulek kognitiivse koormusega ja virtuaalne koostöö (HTM, 2021). Tulevikupädevusi nimetatakse ka 21. sajandi oskusteks, ilma milleta kiiresti muutuvas maailmas enam hakkama ei saa.

Joonis 6. 21. sajandi oskused. Maailma Majandusfoorum, 2016.

Allikas: Maailma Majandusfoorum 2015		
21. sajandi oskused		
Baasoskused	Võtmeoskused	Isikuomadused/hoiakud
1. kirjaoskus 2. arvutamisoskus 3. loodusteaduslik kirjaoskus 4. digikirjaoskus 5. finantskirjaoskus 6. eri kultuuridest ja ühiskonna toimimisest aru saamine	7. kriitiline mõtlemine / probleemilahendamise oskus 8. loovus 9. suhtlemisoskus 10. koostööoskus	11. uudishimu 12. algatusvõime 13. sihikindlus 14. kohanemisvõime 15. ettevõtlikkus 16. sotsiaalne ja kultuuriline teadlikkus
elukestev õpe		

Maailm muutub nii kiiresti, et millessegi kinni jääda enam ei saa. Tuleb osata kohaneda ja otsida selleks uusi mooduseid ja võimalusi. See tähendab, et enam ei tule niivõrd arendada teadmisi. Teadmised, teave, info on kõikjal kättesaadav ning vajalikud andmed leiab hõlpsasti üles. Ka koolis õpetatav ei ole enam pelgalt pähe tuupimiseks, vaid mõtlemise, analüüsioskuse ja kriitilise mõtlemise arenguks. Baasteadmised on endiselt õppetöö aluseks, kuid sellele lisanduvad võtmeoskused, mida saab arendada, ja isikuomadused/hoiakud, mida saab mõneti kujundada.

Probleem- ja projektõpe

Traditsioonilise õpikäsituse puhul peetakse probleemiks, et õpitav ei ole seotud päriseluga ning õppeprotsess ei lähtu õppijast. Probleemõppe (probleemipõhine õppimine, uuriv õppimine) lähtekohaks on aga arusaam, et tõhus õppimine sarnaneb uurimistööga, mille käigus jõutakse nii uute lähtekohtade kui ka uute avastusteni. **Probleemõppe korral ei anta õppijatele uusi teadmisi valmiskujul**, vaid õpilased omandavad neid iseseisva uurimise kaudu. Probleem esitatakse õpilastele mitte illustratsiooniks õpitava kohta, vaid õppeprotsessi alguses õppimist käivitava ülesandena (Karm, 2013).

Tallinna Ülikooli ettevõtluse programmi "Projektõpe ettevõtluspädevuste arendamiseks" rõhustab (Peterson), et projektõpe annab õppijale võimaluse olla õppeprotsessis aktiivne (kaasatud), mitte ainult kuulaja rollis. Just 21. sajandi oskuste arenguks ja nüüdisaegse õpikäsituse rakendamiseks on vaja lastel koolis arendada rühmatöö oskusi, arutada autonoomselt reaalseid, elulisi probleeme ja otsida neile lahendusi. Projekti all mõistetaksegi sh ülesande osadeks jagamist (üks projekt = üks ülesanne korraga) ning õpetaja suunamisel, kasutades kriitilise mõtlemise oskust ja juba omandatud baasteadmisi, ülesande (projekti) lahendamist. Projektõpe annab võimaluse luua ise originaalseid lahendusi, mis omakorda arendab loovust ja julgust lahendamise alustada.

Hindamissüsteem

Õppija hindamisest koolis räägib PGS mitmes peatükis. Näiteks § 29 lõige 1 loetleb õpilase hindamise eesmärgid. Nendeks on: 1) toetada õpilase arengut; 2) anda tagasisidet õpilase õppe edukuse kohta; 3) innustada ja suunata õpilast sihikindlalt õppima; 4) suunata õpilase enesehinnangu kujunemist, suunata ja toetada õpilast edasise haridustee valikul; 5) suunata õpetaja tegevust õpilase õppimise ja individuaalse arengu toetamisel; 6) anda alus õpilase järgmise klassi üleviimiseks ning kooli lõpetamise otsuse tegemiseks.

Lisaks ütleavad § 29 lõiked 2-4 hindamise kohta, et õpilaste teadmisi, oskusi ja vilumusi hinnatakse viiepallisüsteemis, kus hinne «5» on «väga hea», «4» – «hea», «3» – «rahuldav», «2» – «puudulik» ja «1» – «nõrk» ning et põhikooli I ja II kooliastmel võib õpilase hindamisel **kasutada kirjeldavat sõnalist hinnangut**, millel puudub numbriline ekvivalent. Kirjeldavate sõnaliste hinnangute kasutamine koolis **sätetatakse kooli õppekavas**.

Kirjeldav sõnaline hindamine keskendub eelkõige õpilase arengu võrdlemisele tema varasemate saavutustega. Tagasiside kirjeldab õigel ajal ja võimalikult täpselt õpilase tugevaid külgi ja vajakajäämisi ning sisaldab ettepanekuid edaspidisteks tegevusteks, mis toetavad õpilase arengut (Põhikooli riiklik õppekava h, 2011).

Kirjeldavat sõnalist hindamist nimetatakse ka kujundavaks hindamiseks või õppimist toetavaks hindamiseks.

Kujundava hindamisena mõistetakse hoopis enamat kui hinnete panemist – see tähendab kogu õppeprotsessi organiseerimist viisil, mis algab ühisest eesmärgipüstitusest, hõlmab igapäevast suhtluskultuuri, erinevaid info kogumise ja tagasisidestamise viise. Mitmete maade kogemused ja teadusuuringute tulemused näitavad, et teadlikult ja süsteemselt kasutatud kujundavast hindamisest võivad õppijad palju kasu saada. Tagasiside, mida hindamine kahtlemata on, peaks olema õppijate õpimotivatsiooni toetav. Õppijat toetav hindamine püüdleb just **sisemise motivatsiooni toetamise poole** (Jürimäe jt, 2014).

Lühidalt kokku võttes on riigi õigusaktide kohaselt võimalik õpilast hinnata ka numbrilisi hindeid panemata ning täpsustatud tingimused ja kord kirjeldava hindamise kasutamisel peab kajastuma kooli õppekavas.

Mida saab hoolekogu liige selle tegevussuuna elluviimiseks teha?

1. Uuri, kas teie koolis päriselt rakendatakse nüüdisaegset õpikäsitust. Uurida tuleb ka selle kohta, kas kooli õppekava ja ainekavad pööravad enam tähelepanu lisaks baasoskuste arendamisele (keeled, matemaatika, loodusained jne) ka tulevikupädevustele, nt 21. sajandi oskuste arendamisele, et õpilane areneks iseseisvaks (ennastjuhtivaks) ja temast kujuneks igati hakkamasaav (maailma)kodanik.
2. Selgita välja, kas teie koolis kasutatakse kujundavat hindamist ehk kirjeldava sõnalise hinnangu andmist vaid esimeses klassis või ka vanemates klassides. Tunne huvi, mida õppekava sisaldab hindamise sh kirjeldava hindamise kohta ja kas see on teie koolis edukalt rakendunud. Uurige ja mõelge koos teiste hoolekogu liikmetega, millist kasu võiks tuua kirjeldava sõnalise hindamise kasutamine lisaks numbrilisele hindamisele ka nt teises kooliastmes (4.-6. klass). Ärge jätke arutlemist ka siis kohe sinnapaika, kui mõni õpetaja selle mõtte maha laidab.
3. Projekt- ja probleemõpe õpetavad väga hästi 21. sajandi oskusi, mida lapsel tänapäevases maailmas hakkama saamiseks enim vaja on. Peaaegu igas koolis on rakendatud aktiivõppe meetodeid nagu projekt- ja probleemõpe, kuid selleks, et haridusvaldkonna arengukavast 2035 tulenevat nüüdisaegset õpikäsitust järjepidevamalt rakendada, tuleb koolis silma peal hoida praktilistel väljunditel ehk vaadata koos direktoriga üle, milliseid (NÕK) tegevusi näiteks eelmisel poolaastal läbi viidi ja milliseid on plaanis läbi viia järgmisel poolaastal. Nagu ütleb ka PGS, siis direktor on hoolekogu ees aruandekohustuslik. **Seega võib hoolekogu alati paluda direktorilt ülevaadet mõne teema kohta, mis on oluline või huvipakkuv.**

V

Soodustada võõrkeelte õppimist ning toetada kõikide koolilaste ühise kultuuri- ja väärtusruumi kujunemist läbi kvaliteetse eestikeelse õppe.

Eespool oli juttu, et rändetaustaga õppijate keeleõpet ja integreerumist Eesti ühiskonda tuleb toetada. Samamoodi on vaja toetada juba Eestis elavate muu kodukeelega laste eesti keele õpet ning kõikide õppijate võõrkeelte õpet.

Seda viimast on vaja selleks, et Eesti ühiskonnas oleks piisavalt saksa, prantsuse, teiste Euroopas levinumate keelte ja lähinaabrite keelte ning klassikaliste keelte oskajaid, samuti muude oluliste maailma keelte tundjaid, sest võõrkeelte oskus ja kultuuridevaheline mõistmine mõjutab Eesti elanike võimalust suhelda rahvusvaheliselt, mis omakorda tagab riigi avatuse, arengu ja uuenduslikkuse (Eesti keele arengukava 2021-2025).

Hea eesti keele oskus aitab tööturul paremini toime tulla kõigil Eesti elanikel. Võimalus omandada hea riigikeele oskus ja õppida võõrkeeli peab olema tagatud kõigile Eesti elanikele, sõltumata nende päritolust või kodupaigast. Eesti keele oskuseta inimeste arvu vähendamine lihtsustab asjaajamist ja avaliku sektori töökorraldust (HTM).

Aastaks 2030 on planeeritud eestikeelsele õppele üleminek kõigis lasteaedades ja koolides:

- 13.10.2022 kiitis valitsus heaks Haridus- ja Teadusministeeriumis ette valmistatud detailse tegevuskava eestikeelsele õppele üleminekuks.
- Üleminek eesti õppekeelele toimub lasteaedades ning algab 1. ja 4. klassis 2024. aastal ning viiakse lõpule 2029/2030. õppeaasta alguseks.
- Eestikeelne haridus toetab Eesti riigiidentiteedi kujunemist, suurendab ühiskonna sidusust ning vähendab nii hariduslikku kui ka sotsiaalmajanduslikku segregatsiooni (HTM).

Mida saab hoolekogu liige selle tegevussuuna elluviimiseks teha?

1. Arutage direktoriga hoolekogus, milliseid keeli koolis õpetada võiks.
2. Kui oled vene õppekeelega kooli hoolekogu liige, siis palu, et direktor räägiks täpsemalt plaanidest eesti keelele ülemineku toetamiseks.

Tabel 10. Lisalugemist eestikeelsele õppele ülemineku kohta

https://www.hm.ee/uleminek	
https://www.riigiteataja.ee/akt/128122022008	

VI

Kooli võetakse tööle kvalifitseeritud õpetajad ning tugipersonal, kelle professionaalset arengut ja järelkasvu toetatakse kogu karjääri vältel.

Kvalifitseeritud õpetaja vastab õpetajale seadusega pandud nõuetele, kui tal on magistrikraad (valikaine õpetajal kõrgharidus) ning ta on läbinud õpetajakoolituse. Iga kooliõpetaja peab alustama oma teekonda algusest – kas esialgu ilma kvalifikatsioonita õpetajana töötades ning samal ajal ha-

ridust omandades või haridusega (kvalifikatsiooniga) alustava õpetajana. Hetkel (03/2024) puudub Eestis riiklikult kehtestatud karjäärimudel, kuid seoses 2024. aastal toimunud üle-eestilise õpetajate tähtajatu streigiga on HTM koostamas ja osapooltega kokku leppimas uut õpetajate karjäärimudelit.

Joonis 7. Õpetaja võimalik tulevane karjäärimudel (HTM, 2024).

Kaasaegse õpikäsitusel kohaselt on õpetajaamet üks tervik ja tema põhitöö on märksa laiem kui tunniandmine. **Seega peaks õpetajatöö sisaldama kõiki ametikohaga seotud tööülesandeid ja vastutust nende ülesannete täitmise eest. Õpetaja täistööaeg on praegu (2024) 35 tundi nädalas, 7 tundi päevas.** See tähendab, et täistööaja sisse peavad mahtuma nii õppetundide kui konsultatsioonide andmine, tööde parandamine, suhtlus laste ja vanematega, erialased koolitused jpm.

Õpetajate töö- ja palgakorralduse kaasajastamise käsiraamat (2021) kirjeldab õpetajate palgakorralduse vajalikkust nii:

OECD uuring „Õpetajad on olulised“ 1 kinnitab, et õpilaste motivatsioonis ja õpitulemustel on selge seos õpetaja kvaliteediga – teguriga, mis hõlmab peale kvalifikatsiooni, õpetamiskogemuste ja ainealaste teadmiste ka selliseid pädevusi, nagu oskust edastada selgelt ja veenvalt ideid, luua erinevat tüüpi õpilastele efektiivsed õppekeskkonnad, toetada õpetaja ja õpilase vahelisi tulemuslikke suhteid, olla entusiastlik ja loov ning töötada edukalt koos kolleegide ja lapsevanematega. **Nii riigil, kooli pidajal, koolijuhil kui ka õpetajal on oma osa selles, milliseks kujuneb õpetajate töötasu ja töökorraldus.**

Koolijuhi vastutus on õpetajate ametikohtade arvu ja töötasude määratlemine ning tööülesannete jaotus, et saaks täidetud kooli poolt koostatud ja pidaja poolt kinnitatud kooli **arengukava**

ja õppekava eesmärgid, mille põhifookuses on õpilastele vajalike pädevuste kujundamine. Iga avatud koolikultuuri ja koostööd väärtustava koolijuhi ülesanne on selgitada oma hoolekogu liikmetele ja õpetajatele, millistel alustel kooli eelarvesse õpetajate tööjõukuludeks raha tekib ning millised on õpetaja töö- ja palgakorralduse põhimõtted konkreetses koolis.

Mida saab hoolekogu liige selle tegevussuuna elluviimiseks teha?

1. Iga hoolekogu liige saab olla õpetajaameti populariseerija ja õpetajaskonna toetaja nii kodus kui ka väljaspool kodu.
2. Kiitke head õpetajat – andke talle tagasisidet, et olete tema tööga rahul. Kui märkate maailma parimat kooliõpetajat, kes teeb rohkem, kui tema igapäevane töö temalt nõuab, esitage kas ise või hoolekogu nimel õpetaja kooli või kohaliku omavalitsuse poolt antavale tunnustusele või aasta õpetaja riiklikule tunnustusele.
3. Aidake vajadusel otsida uusi kvalifikatsiooniga kooliõpetajaid ka oma tutvusringkonnast.
4. Rääkige ka erinevates seltskondades oma kooli headest õpetajatest ning looge seeläbi kuvandit koolile, kuhu särasilmsed maailma parimad kooliõpetajad tööle tulla sooviksid.
5. Uurige kooli direktorilt, kuidas on teie koolis tagatud alustavate õpetajate mentorsüsteem (toetamine) ning kas kõik kooli töötajad saavad järjepidevat vaimset tuge tööstressiga toimetulekul (supervisioon).
6. Tundke huvi, kas koolis on rakendatud motiveerivat palgasüsteemi, mis arvestab ka õpetajate ning tugispetsialistide karjääri- ja palgamudeliga. Kui veel ei ole, siis paluge direktoril sellega tegeleda.

Tabel 11. Lisalugemist õpetajate töö ja palgakorraldusest ja kompetentsimudelist.

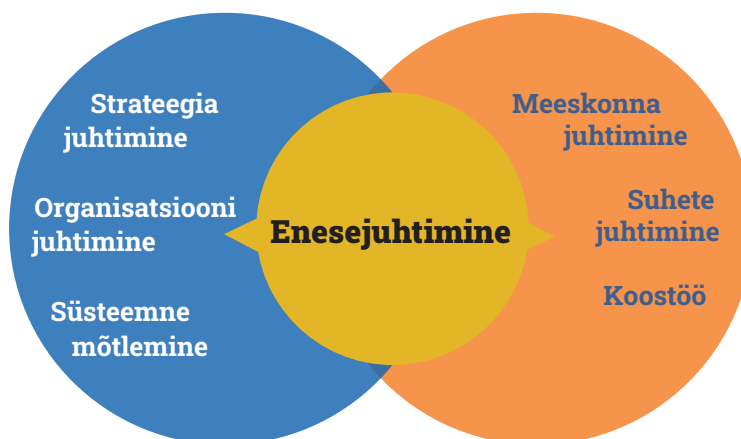
Õpetajate töö- ja palgakorralduse kaasajastamise käsiraamat	https://harno.ee/sites/default/files/documents/2021-05/JUHENDMATERJAL_UUS.pdf	
Õpetaja kompetentsimudel (ootused õpetajale).	https://harno.ee/opetaja-kompetentsimudel	

VII

Toetatakse õppeasutuse juhtide professionaalset arengut, et seeläbi soodustada haridusuuenduste levikut ning vaimselt ja füüsiliselt turvalise koolikeskkonna loomist.

Haridusasutuse juhil on kirjeldamatult suur roll ja osakaal koolikultuuri kujundamisel kõige laiemas mõttes. Haridusasutuse juht toetab oma töötajaid, sh õpetajaid ja õpetajad toetavad õppijate õppimist. Direktor peab olema kursis kõige uuemate suundadega õppimises ja õpetamises, aga ka inimeste ja süsteemide juhtimises. HTM on välja töötanud haridusasutuse juhi kompetentsimudeli, millest lähtuda.

Haridusjuhi kompetentsi- ja karjäärimudel kirjeldab, mida teevad ja oskavad väga head haridusjuhid ning kuidas peaks toimuma juhtide areng haridusvaldkonnas. Seda tööriista saab kasutada nii haridusjuht ise oma arengu ja karjääri planeerimisel kui ka haridusjuhtide tööandja ehk kooli pidaja juhtide värbamisel, arendamisel ja järelkasvu kavandamisel (HTM).

Joonis 8. Haridusjuhi kompetentsimudel (HTM).**Mida saab hoolekogu liige selle tegevussuunaga seoses teha?**

1. Kuna hoolekogu peab andma arvamuse direktori vaba ametikoha täitmiseks korraldatava konkursi läbiviimise korra kohta ning on tavapärane praktika, et hoolekogu liige osaleb ka koolile uue juhi valimise komisjonis, siis on väga oluline teada, mida direktor peab kaasajal oskama (kompetentsid). Kompetentsimudeli järgi võib olla ka hoolekogu liikmetel lihtsam aru saada, millist rolli üks või teine kooli juhtkonna liige täidab (nt direktor vs õppejuht) ning isegi seda, kas direktor täidab oma tööülesandeid hästi (maailma parim haridusjuht). Arutage seda viimast küsimust hoolekogus.
2. Hea haridusjuht peab end elukestvalt ja järjepidevalt koolitama. Tundke huvi selle vastu, kas direktor koolitab ennast ja mis valdkondades, kas ta on planeerinud enda kui juhi kvalifikatsiooni hoidmiseks piisavalt vajalikke koolitusi ning kas selleks on eelarves raha. Arutage direktoriga, milliseid koolitusi ta vajab, et olla nüüdisaegset õpikäsitust rakendav innovaatiline juht koolis, kus rakendatakse kaasavat haridust.
3. Osaledes direktori valimise komisjonis, valige oma koolile kõige pädevam ja parimate juhtimisoskustega koolijuht.

Tabel 12. Haridusjuhi kompetentsimudel (HTM).

<https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/opetaja-koolijuht-ja-kooli-pidaja/haridusametuse-juhi-kompetentsimudel>

Kokkuvõte

Kuigi haridusvaldkonna arengukava sisaldab veel mitmeid tegevussuundi ja suuniseid, siis nendel me pikemalt ei peatu, sest hoolekogu liige oma töös üldjuhul nende arengute toetamiseks midagi teha ei saa. Eelkõige seavad ülejäänud arengukava tegevussuunad eesmärgid riigi enda jaoks, kuid kolme olulist tegevust on nendes suundades vaja ka hoolekogu liikmel teada. Need on loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogiavaldkonna populariseerimine, inimeste teadlikkuse tõstmine infoühiskonna võimalustest ja ohtudest ning digilahenduse loomine individuaalse õpi-tee ja karjääri haldamiseks ning oskuste hindamiseks (hariduse digilugu). Jätke need märksõnad endale kusagile kuklasse meelde.

3. PEATÜKK HOOLEKOGU KOOSOLEKU LÄBIVIIMINE

Kolmandas peatükis uurime lähemalt hoolekogu koosoleku läbiviimise protsessi, vaatame, millest lähtuda ning mida vältida, et koosolek oleks kaasav, annaks kõikidele võimaluse kaasa rääkida, ja mõtleme läbi, kuidas võtta vastu kaalukaid otsuseid. Selleks, et hoolekogu liikmetel oleks lihtsam oma tööd teha, on vaja, et kõik osapooled astuksid ühte jalga ja eelkõige oleksid teadlikud eesmärkidest, nende saavutamise võimalustest ja oma rollist selles.

Kooli hoolekogu pädevus võib olla reguleeritud põhimääruses või töökorras. Esimesel juhul on kooli juhtorganite pädevus kirjas ühes dokumendis, teisel juhul on hoolekogu regulatsioon koondatud ühte õigusakti (Ginter, 2016).

Mida peab hoolekogu liige kindlasti teadma (PGS paragrahv 73 lõiked 9-11)?

1. Hoolekogu valib enda hulgast esimehe ja aseesimehe.
2. Hoolekogu koosolekud toimuvad õppeaasta kestel **vähemalt üks kord nelja kuu jooksul**.
3. Direktor on **hoolekogu ees aruandekohustuslik**.
4. Õpilasel ja vanemal on õigus pöörduda kooli hoolekogu poole õpetamist ja kasvatamist puudutavate vaidlusküsimuste korral.
5. Hoolekogu esindaja võib osaleda õppenõukogu koosolekutel.

Kommentaar: Hoolekogul peab olema nii esimees kui aseesimees, et vajadusel üksteist asendada. Kui koosolekul ei ole kumbagi kohal, ei saa koosolek toimuda. Hoolekogu peab kogunema vähemalt üks kord nelja kuu jooksul.

NB! Direktor ei juhi koosolekut ega kutsu koosolekut kokku! Seda teeb hoolekogu esimees või tema äraolekul aseesimees! Vaid hoolekogu uue koosseisu esimese koosoleku kutsub kokku direktor. **Seega, esimehe ülesanne on kutsuda regulaarselt kokku hoolekogu**, arutada direktoriga läbi, milliseid päevakorrapunkte käsitletakse, ning algatada ise arutelusid.

Kuna hoolekogu töökord on iga erineva kooli pidaja kehtestada (PGS § 73 lõige 1), siis tuleb nimetatud dokument kas kooli pidaja kodulehelt või Riigi Teatajast üles otsida. Vajadusel saab haridusametuse juht selles aidata ning just see dokument **saabki põhiliseks hoolekogu, aga eriti hoolekogu juhi töödokumendiks**.

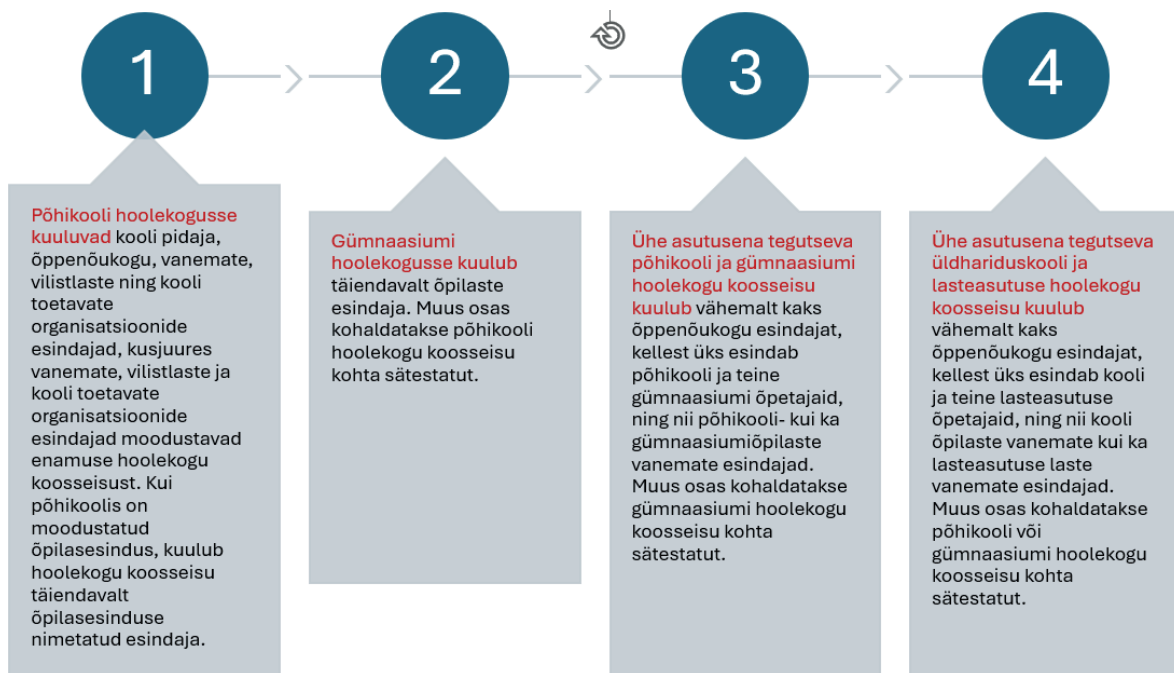
Hoolekogu töökord on tõenäoliselt kooli pidajate lõikes mõnevõrra erinev, näitena vaatleme hoolekogu tööd läbi “Riigi üldhariduskooli hoolekogu moodustamise korra ja töökorra” (Riigi üldhariduskooli hoolekogu..., 2010)

3.1 Hoolekogu liikmed

Hoolekogu on vähemalt 7-liikmeline:

- Üldjuhul peetakse oluliseks, et otsuste vastuvõtmise lihtsustamiseks oleks hoolekogu liikmeid paari arv.
- Hoolekogu liikmeid võib olla rohkem kui 7.
- Hoolekogusse tuleks valida inimesed, kes soovivad kooli arengusse panustada, teha tööd koolikogukonna hüvanguks ning kes saavad aru, et koolis on kõige tähtsamal kohal laps.

Joonis 9. Hoolekogude koosseisud kooli tegutsemise vormide kaupa (PGS, 2010).

3.2 Hoolekogu moodustamine

Hoolekogusse on esindatud kõik osapooled: vald või linn kui omanik, lapsevanemad, õpetajad ja õpilased, mis võimaldab hoolekogul taotleda, et kõik huvigrupid teadvustaksid ühtemoodi ja adekvaatselt kooli seisundit, tugevusi ja nõrkusi, väliseid ohte ja võimalusi (Ginter, 2016).

Hoolekogu moodustamine:

- Hoolekogu moodustab ja selle koosseisu kinnitab kooli pidaja kooli direktori ettepanekul.
 - Kooli pidajale hoolekogu liikmete kandidaatide esitamisel lähtub kooli direktor järgmistest põhimõtetest:
- 1) kooli toetava organisatsiooni esindaja kooskõlastatakse organisatsiooniga, keda liige hoolekogus esindab;
 - 2) õppenõukogu esindaja valitakse õppenõukogu koosolekul;
 - 3) vanemate esindaja valitakse vanemate poolt või kooskõlastatakse vanematega või kui see ei ole objektiivsetel põhjustel võimalik, teavitatakse vanemaid nende esindajast;
 - 4) õpilaste esindaja nimetatakse õpilasesinduse poolt või õpilasesinduse puudumisel valitakse õpilaste esindaja õpilaste poolt või kooskõlastatakse õpilastega;
 - 5) vilistlaste esindaja kooskõlastatakse vilistlaste organisatsiooniga selle olemasolul.

Kommentaar: Kuna hoolekogu koosseisu kinnitab kooli pidaja (HTM, valla- või linnavalitsus), siis hoolekogu moodustamisel tuleb lähtuda kaasavatest ja demokraatlikest põhimõtetest. Eelkõige tähendab see, et kedagi ei määrata hoolekogu liikmeks kandidaadilt nõusolekut küsimata ning kõigil peab olema võrdne võimalus kandideerida ja saada valituks hoolekogusse.

NÄIDE. Hoolekogu liikmeks soovivad lapsevanemad selgitatakse välja kas lastevanemate üldkoosolekul või eraldi koosolekutel, kus küsitakse alati **kõigilt**, kas keegi soovib osaleda hoolekogu töös. **Kui soovijaid on mitu, on vaja korraldada usaldusväärne hääletus**

Mida mõeldakse kooli toetava organisatsiooni all?

Sageli tuntakse huvi, kes võiks olla kooli toetava organisatsiooni esindaja. Siin on mitu võimalust. Kooli toetava organisatsiooni esindaja võib olla ettevõtja, kes on kooli tegevusi rahaliselt toetanud, mõni seotud asutus (raamatukogu, huvikool jne), kogukonnas tegutsev MTÜ vms.

Kui mõnel osapoolel, kes seaduse järgi peab olema hoolekogu töösse kaasatud, on olemas n-ö katusorganisatsioon (nt õpilasesindus, vilistlaste esindus), siis esitab organisatsioon ise oma poolse esindaja. Katusorganisatsiooni puudumisel võib direktor või hoolekogu esimees teha ettepaneku mõnele aktiivsele õpilasele või vilistlasele.

Kuna esindatud on erinevate huvigruppide esindajad, suudab hoolekogu anda nõu ja teha ettepanekuid, mille kasutamise otsustab ikkagi nõu saaja (direktor, õpetaja, lapsevanem, õpilasomavalitsus, valla- või linnavalitsus). Hea hoolekogu liikmed tajuvad väljakutset ja võimalusi oma mõtteid laste huvides realiseerida ning soovivad omada paremat ülevaadet toimuvast, sh teistes hoolekogudes. Nad tahavad toredate inimestega koos arutada ja vähendada negatiivset stressi (Ginter, 2016).

3.3 Hoolekogu korraline ja erakorraline koosolek

Hoolekogu korralise ja erakorralise koosoleku kokkukutsumise tingimused sätestab **iga kooli pidaja** oma korraga.

Tabel 13. Hoolekogu korralise ja erakorralise koosoleku kokkukutsumine.

Hoolekogu korraline koosolek	Hoolekogu erakorraline koosolek
Korralise koosoleku toimumise aja, koha ja päevakorra teatab koosoleku kokkukutsuja hoolekogu liikmetele kirjaliku taasesitamist võimaldavas vormis vähemalt kümme tööpäeva enne koosoleku toimumist. Koosoleku dokumendid saadetakse hoolekogu liikmetele üldjuhul koos korralise koosoleku teatega, kuid mitte hiljem kui viis tööpäeva enne koosoleku toimumist.	Kiirete ja edasilükkamatute küsimuste otsustamiseks kutsub hoolekogu esimees , tema äraolekul aseesimees omal initsiatiivil või vähemalt kolme hoolekogu liikme nõudmisel või kooli direktori või kooli pidaja ettepanekul kokku erakorralise koosoleku hiljemalt viie tööpäeva jooksul ettepaneku saamisest.

3.4 Koosoleku läbiviimine

Järgnevalt vaatame, kuidas hoolekogu koosolekut ette valmistatakse ning keda ja milleks võib hoolekogu koosolekule kutsuda, et tõhustada hoolekogu edasijõudmist ja lihtsustada otsustamisprotsessis vajalike tõendatud andmete kasutamist.

3.4.1 Koosoleku päevakorda kavandatud küsimuste ja asjakohaste materjalide eelnevat ettevalmistamist ning tutvustamist hoolekogu liikmetele korraldab hoolekogu esimees, tema äraolekul aseesimees.

Kommentaari: Hoolekogul on enamasti oma tööruut, normid ja kokkulepped, näiteks koosoleku materjalid peaksid jõudma hoolekogu liikmeteni esimehe või aseesimehe kaudu. Samas on väga tavaline, et materjalid saadab direktor. Enamasti on põhjuseks see, et dokumentatsioon, mida hoolekogu peab arutama, ongi kooli poolt välja töötatud ja ette valmistatud. Seega kasutavad hoolekogud varianti, et direktor või kooli sekretär saadavad päevakorda puudutava dokumentatsiooni otse kõigile hoolekogu liikmetele. See võib olla asjakohane, kui hoolekogu esimees on sellega nõus ja temaga on kõik kokku lepitud. Kohasem oleks, et kõik materjalid on hoolekogu esimehele varem tutvumiseks saadetud (koostab ju tema päevakorra) ning esimees edastab kogu päevakorra oma liikmetele. Hoolekogu esimees võib näha vajadust ka muid teemasid käsitleda, mitte ainult neid, mis tulevad otse koolilt. Samas on igal hoolekogu liikmel ning lapsevanemal võimalus avaldada soovi mõnda olulist olukorda või teemat hoolekogus arutada. Kas ja mida väljastpoolt päevakorda võetakse, selle otsustab hoolekogu esimees.

Igal hoolekogu liikmel on õigus avaldada koosolekul oma arvamust ja esitada küsimusi, teha ettepanekuid teema päevakorda võtmiseks, esineda arutatavates küsimustes selgitustega ning teha otsuse suhtes ettepanekuid.

Kaasav **hoolekogu esimees** ei jäta kunagi ühelegi hoolekogu liikmele iga päevakorrapunkti juures sõna andmata ja tema arvamust küsimata ning arvestab alati sellega, et hoolekogus on ka tagasihoidlikumaid liikmeid, kes vastasel juhul väga harva oma mõtteid välja ütlevad. Selline lähenemine kasvatab hoolekogu liikmetes ühtsust ning tunnet, et iga liikme arvamus on oluline. Niimoodi kasvab ka tagasihoidlikumate liikmete julgus osalusdemokraatias kaasa rääkida ja toimub iga indiviidi personaalne areng. Lühidalt öeldes on igast liikmest kasu nii hoolekogule, koolile kui ka liikmele endale.

Kuigi paljude linnade ja valdade õigusaktides on ette nähtud hoolekogu tööplaani koostamine (mitte kõigil), siis Ginter (2016) on leidnud, et hoolekogu peab koostama igaks õppeaastaks oma tööplaani, milles on tegevuse eesmärgid, tegevuse sisu (temaatika), ülesannete täitjad, täitmise tähtaeg ja täitmise aruandlus, sest mõistliku planeerimise korral on vähem stressi, koosolekud on paremini ette valmistatud ning huvilistel on ülevaade tegevusest. Tööplaani tuleks koostada kindlasti koos direktoriga.

3.4.2 Arutatavate küsimuste analüüsimiseks ja eksperthinnangute andmiseks võib hoolekogu oma töösse kaasata vastava ala eksperte, moodustada komisjone või töörühmi.

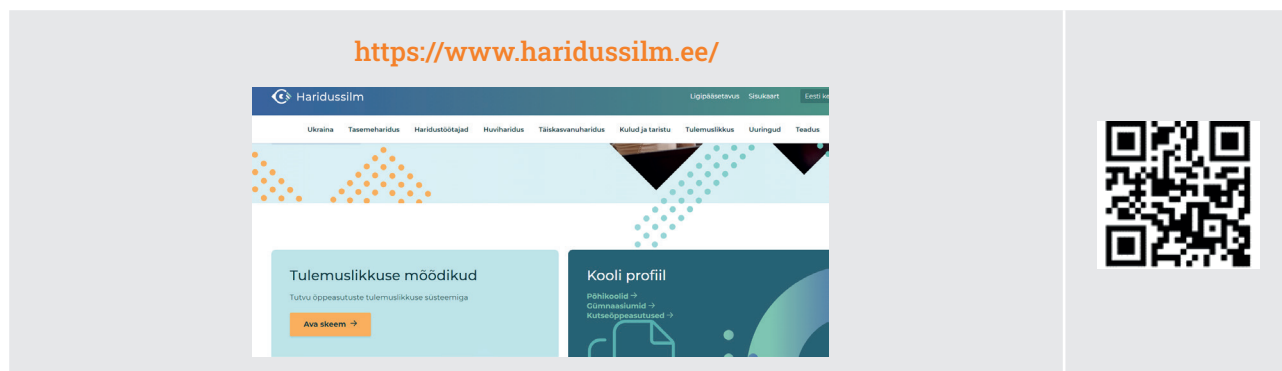
Kommentaari: Võib öelda, et ekspertide kaasamine ja komisjonide moodustamine on hoolekogu töös n-ö kõrgem pilootaaz, seda võimalust väga tihti ei kasutata. Aga võiks. Direktor ega ka kooli personal ei saa alati olla igas valdkonnas kõige pädevam, et neid igal võimalikul juhul rääkima kutsuda. Hoolekogul on võimalus algatada ka muid põnevaid koostöövorme.

Väga tihti kaasatakse eksperte just erinevate uuringute tegemisel või arengukava koostamisel. Ka siis võib hoolekogu teha ettepaneku, et kuigi hoolekogu on saanud kaasa rääkida arengukavasse sisendi andmisel, siis soovitakse ikkagi, et valminud arengukava tutvustab direktor koos koostajaga (eksperdiga).

NÄIDE. Kui hoolekogus tekib arutelu, kas koolitoitu on piisavalt hea või kuidas parandada toidu kvaliteeti ja seda veel tervislikumaks muuta, siis et mitte emotsioonidest lähtuvalt otsuseid teha, võib moodustada hoolekogu liikmetest või toitlustamisega seotud lapsevanematest koosneva komisjoni, mis hakkab tõendusmaterjalilt välja selgitama, kuidas olukord tegelikult on. Komisjoni liikmed panevad kokku tegevused, mille kaudu hakatakse koolitoitu hindama. Tegevused võivad olla eelkõige küsitlused, koolitoidu maitsmise nädala korraldamine, teadusuuringute lugemine ja selle alusel ettepanekute tegemine vms. Hiljem komisjon tutvustab oma töö tulemusi hoolekogus ja koos saab arutada, kuidas edasi minna.

Eelnevalt oleme väga palju rääkinud oskusest kriitiliselt mõelda ja selleks, et seda teha, on vaja hinnata ja analüüsida tõendusmaterjale andmeid enda kooli kohta. Riiklikust andmebaasist Haridussilma lehel on leitavad HTM poolt kogutud andmed kõikide Eesti koolide ja lasteaedade kohta. Külastage seda lehte kindlasti: alustuseks saate just sealt vaadata oma kooliga seotud andmeid, sh ka erinevaid arvamusküsitlusi.

Tabel 14. Haridussilma kodulehekül (HTM, 2024).

3.4.3 Hoolekogu koosolekust võtab sõnaõigusega osa kooli direktor

Kommentaar: Veelkord tuleb rõhutada, et koosolekut juhib hoolekogu esimees, kes annab sõna ka direktorile. Viisakas direktor ootab, kui talle sõna antakse või annab käega märku, kui ta sõna soovib. Oskuslik hoolekogu esimees tagab võimaluse, et kõik saaksid vajalikul määral oma arvamust avaldada ning et osapooled kohtleksid üksteist lugupidamise ja austusega.

3.4.4 Hoolekogu koosolekust võivad osa võtta kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle järelevalvet teostavad ametiisikud. Teised isikud võivad hoolekogu koosolekust osa võtta hoolekogu esimehe, tema äraolekul aseesimehe kutsel või loal.

Kommentaar: Õppe- ja kasvatustegevuse üle järelevalvet teostavad ametiisikud on Haridus- ja Teadusministeeriumi vastavad töötajad ja kooli pidaja poolt volitatud esindaja. Haldusjärelevalvet teostaval ametiisikul on õigus osaleda õppenõukogu, hoolekogu ja vanemate koosolekutel. Haldusjärelevalve tulemused vormistatakse öiendiga.

3.5 Koosoleku protokoll

Hoolekogu otsused, ettepanekud ja arvamused, samuti plaanid ja tegevused märgitakse protokollis. Protokoll annab võimaluse üheselt mõista, milles kokku lepitakse, ning kavandada edasiseid tegevusi.

3.5.1 Hoolekogu koosolekud protokollitakse. Protokollile kirjutavad alla koosoleku juhataja ja protokollija.

Protokollile kirjutavad alla hoolekogu esimees, tema äraolekul aseesimees, ja sekretär või protokollija (Ginter, 2016). Selleks, et esimees või aseesimees saaks tegeleda koosoleku juhtimisega, on vajalik ja mõistlik valida protokollimiseks hoolekogu sekretär või protokollija.

Kommentaar: Koosoleku protokoll on tähtis ja seega on tähtis ka protokollimise viis. Protokollida on võimalik mitmel viisil, nt pannes kirja vaid päevakorrapunkti ja lõpuks otsuse sisu. Samas kui on vaja täpsemalt kõik üles tähendada, saab kirja panna kõigi sõnavõtjate arvamused ning alles siis otsuse. On ka koosolekuid, mille protokollimise hõlbustamiseks kasutatakse lindistamist (selleks peab olema osalejate luba!), mille abil saab hiljem hõlpsalt ja täpselt olukorda kirjeldada, aga üldjuhul pole see vajalik.

3.5.2 Koosoleku protokollis märgitakse

- 1) koosoleku toimumise aeg ja koht;
- 2) koosoleku algus- ja lõpuaeg;
- 3) koosoleku juhataja ja protokollija ees- ja perekonnanimi;
- 4) koosolekust osavõtnud ning koosolekult puudunud hoolekogu liikmete ees- ja perekonnanimed;
- 5) koosolekule kutsutud isikute ees- ja perekonnanimed;
- 6) kinnitatud päevakord;
- 7) koosolekul sõna võtnud isikute nimed ja ettepanekud;
- 8) vastu võetud otsused;
- 9) hoolekogu esimehe, tema äraolekul aseesimehe ja sekretäri allkirjad.

Kommentaar: Kuigi protokollida on võimalik mitmel viisil, siis eelpool loetletud andmed tuleb **alati** protokollile märkida. Protokollimise täpsus on seotud protokollile usaldusväarsusega ning samuti peab olema võimalik protokollist välja lugeda, kudas ja kes on päevakorras välja toodud otsused vastu võtnud. Protokoll aitab hoida ka teemade arutamise järjepidevust.

3.5.3 Protokoll saadetakse (vastavalt kehtestatud korrale) hiljemalt kolmandal tööpäeval pärast hoolekogu koosoleku toimumist hoolekogu liikmetele.

Hoolekogu protokoll saadetakse hoolekogu liikmetele, direktorile ja valla- või linnavalitsusele viie tööpäeva (või muu kokkulepitud aja) jooksul (Ginter, 2016), aga ka kooli pidajale haridusasutuse ümberkorraldamise, toidupäeva maksumuse vms kohta. Kokku tuleb leppida ka selles, kes protokollile saadab ja mis saab siis, kui seda ei saadeta (Ginter, 2016).

3.6 Hoolekogu otsustusvõime

Hoolekogu on otsustusvõimeline, kui koosolekul on esindatud vähemalt **kaks kolmandikku või üle poole** hoolekogu liikmetest, sealhulgas on kohal hoolekogu esimees või aseesimees (Ginter, 2016). Kui palju peab liikmeid otsustamiseks kohal olema, see on kirjas iga hoolekogu töökorras ja võib olla kooli pidajate või isegi asutuste lõikes erinev.

Nõutud kvoorumi puudumisel kutsub hoolekogu esimees, tema äraolekul aseesimees, uue koosoleku kokku hiljemalt viie tööpäeva jooksul, arvestades kohal olnud hoolekogu liikmete eelistusi (Ginter, 2016).

3.7 Otsuste vastuvõtmine ja täitmine

Hoolekogu otsused võetakse vastu kohalolijate lihthäälteenamusega. Hääletamine on hoolekogu otsusel avalik või salajane. **Poolt- ja vastuhäälte võrdse arvu korral on otsustavaks hoolekogu esimehe, tema äraolekul aseesimehe hää.** Hoolekogu otsused tehakse adressaatidele teatavaks koosolekule järgneval tööpäeval.

Hoolekogu ettepanekutega arvestamist **korraldab ja kontrollib hoolekogu esimees**, tema äraolekul hoolekogu aseesimees, ning teavitab sellest järgmistel koosolekutel hoolekogu liikmeid.

Hoolekogu arvamuste ja ettepanekute mitteametamise põhjused esitab direktor hoolekogu liikmetele hiljemalt järgmiseks hoolekogu koosolekuks (Ginter, 2016).

3.8 Otsuse vastuvõtmine side- või infotehnoloogiliste vahendite kaudu

Kiiret otsustamist vajavates küsimustes võib hoolekogu otsuse vastu võtta ka side- või infotehnoloogiliste vahendite kaudu koosolekut kokku kutsumata.

Vahel on hoolekogul vaja kiiresti otsuseid vastu võtta teemadel, mis ei vaja pikemat selgitust või mille üle on juba hoolekogus arutletud, aga otsust veel järgnenud ei ole. Seadus lubab hoolekogul otsustada ka sidevahendite teel taasesitamist võimaldavas vormis.

Otsuse vastuvõtmiseks koosolekut kokku kutsumata saadab hoolekogu esimees, tema äraolekul aseesimees, hoolekogu liikmetele kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis otsuse eelnõu ja otsuse tegemiseks vajalikud materjalid ning määrab vastamise tähtaja, mis ei või olla lühem kui viis tööpäeva (või muu kokkulepitud tähtaeg) (Ginter, 2016). Hoolekogu liige peab samuti vastama kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis.

3.9 Hoolekogu otsusega mittenõustumine

Hoolekogu otsusega mittenõustumisel, samuti vaidlusküsimuste korral, on õpilasel, vanemal või hoolekogu liikmel õigus pöörduda kümne tööpäeva (või muu kokkulepitud tähtaja) jooksul arvates otsuse vastuvõtmisest kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle järelevalvet teostava asutuse poole otsuse õiguspärasuse kontrollimiseks.

Kommentaar: Otsusega mittenõustumise korral tuleks kõigepealt ikkagi pöörduda selgituste saamiseks hoolekogu enda poole ja ammendava vastuse mittesaamisel alles kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle järelevalvet teostava asutuse poole.

Kokkuvõtteks

Hoolekogu protseduurireeglid pole just üleliia keerulised, kuid vajavad natuke harjutamist, eriti esimehe või sekretäri poolt, juhul kui kumbki igapäevaselt dokumendihaldusega ei tegele. Internetist on võimalik leida lisaks veel täpsemalt lahti seletatud koolitusmaterjali just hoolekogu koosoleku pidamise kohta. See on lisatud lisalugemiseks ning hõlpsasti leitav-avatav.

Tabel 15. Lisalugemist hoolekogu koosoleku pidamise kohta (Ginter, 2023).

https://nooruse.edu.ee/bin/hoolekogu/Nooruse_Kooli_hoolekogu.pdf

4. PEATÜKK KOOSLOOME JA VÕIMALUS OSALEDA OSALUSDEMOKRAATIAS

Uuringud kinnitavad, et hoolekogude teadmised oma rollist ja ülesandest hariduselu korraldamisel, haridusasutuse arengu mõjutajana laste haridustee kujundamisel ja kaasaegse hariduse tagamisel on üldjuhul piirkonniti väga erinevad (mõnel puhul puudulikud). Eestis on haridusasutuse hoolekogudel enamasti nõuandev roll (Põhikooli- ja ..., 2010). Hoolekogu moodustab küll haridusasutuse pidaja, kuid tegevused ja toimingud seisnevad enamasti töökorralduse osas arvamuse andmises. Samas ei saa arvamuse andmise võimaluse tähtsust kuidagi alahinnata, eriti kui hoolekogu juhitakse teadlikult ja kaasavalt. Selline lähenemine võimaldab mitte ainult hoolekogusse valitud kogukonnaliikmetel vaid ka laiemal üldsusel osaleda demokraatlike protsesside juhtimises. Seega tuleb ka hoolekogu liikmetel arvestada, et nende roll on esindada mitte ainult oma last ja tema vajadusi, vaid näha haridusasutuse arengu vaatest suuremat pilti.

Hoolekogude koolitaja Jüri Ginter (2016) leiab, et oluline on kummutada mõned levinud väärarusaamad. Hoolekogu ei ole lapsevanemate esindusorgan ega ka kooli kõrgeim juhtimisorgan (teistes riikides võib see nii olla, kuid mitte Eestis). Hoolekogu nagu ka teiste kollegiaalsete organite tegevus jaguneb osategevusteks: eeskujuks olemine õpetajatele, lapsevanematele, õpilastele ja teistele; info kogumine, vahetamine ja edastamine; kuulamine, küsimine, arutamine, seostamine, kooskäimine, vastastikune õpetamine ja täiendamine, kokkuleppimine, otsustamine, ideede jäädvustamine, et tulevikus nendega edasi tegeleda; suhtlemise soodustamine koolis ja väljaspool kooli ning enesemääramine (reaktiivne või proaktiivne).

Tartu Ülikooli eetikakeskus on koostöös ekspertidega andnud välja "Hea kooli käsiraamatu", kust on võimalik leida huvitatutel teemasid mõtiskluseks ja arutlemiseks. Raamat räägib ühtlasi ka erinevatest võimalustest, kuidas lapsevanem või kogukonna liige saab hoolekogus osalemata koolikeskkonna arendamisse oma panuse anda. Näiteks läbi lastevanemate kogu.

Tabel 16. Hea kooli käsiraamat (Tartu Ülikooli Eetikakeskus, 2016).

https://tonkeskus.ee/wp-content/uploads/kasulikku/hea_kooli_kasiraamat.pdf

4.1 Lastevanemate kogu – mis see on?

Oma laste arengukeskkonna nimel on vanemad reeglina valmis tavapärasest rohkem pingutama. (Eesti Lastevanemate Liit, 2023). Kõik vanemad ei saa või ei soovi osaleda hoolekogu töös, kuid sooviksid muul viisil panustada oma lapse kasvukeskkonda. Selleks on viimasel kümnendil hakanud haridusasutuste juurde moodustuma *lastevanemate kogusid* (vanematekogud).

Mitmes Eesti koolis tegutsevad lisaks hoolekogule lapsevanemate esindusorganid, mille ülesandeks on hoolekogu eelnõude läbivaatamine, ettepanekud, lastevanemate koolituste kavandamine, lapsevanemate (üld)koosolekute ettevalmistamine ja läbiviimine, lapsevanemate ürituste korraldamine, lapsevanemate vajaduste ja rahulolu väljaselgitamine ja lastevanemate esindajate rotatsiooni korraldamine (Ginter, 2016).

Lastevanemate kogu (vanematekogu) tekkimise võimalust võiks hoolekogus arutada, mõeldes just vanemate huvide esindamisele kui ühele lisavõimalusele demokraatlikes protsessides osalemiseks ja mitte ainult ideede ning mõtete tasandil, vaid ka tegudes.

Vaatleme, mis vahe on hoolekogul ja vanematekogul (Valk & Ress, 2016):

Hoolekogu teeb tihedat koostööd kooli juhtkonna ja valla- või linnavalitsusega ning räägib paljudes küsimustes kaasa. Hoolekogu saab vanematekogu valgustada kooliga seotud õppekorralduslikes küsimustes. Vanematekogu oma laiapõhjalise esindatusega ja tiheda klassisisese suhtlusega saab selgitada vanemate ootusi ja muresid, mis on seotud kooliga laiemalt kui vaid ühe klassi tasemel. Hoolekogust enamate liikmetega vanematekogul on hõlpsam korraldada üritusi. Lapsevanem võib kuuluda nii hoolekogusse kui vanematekogusse.

Tabel 17. Lisalugemist vanematekogudest eesti koolides (koolide kodulehed).

Karlova Kooli vanematekogust	https://www.karlova.tartu.ee/est/koolipere/vanematekogu/	
Rocca al Mare Kooli vanematekogust	https://ramkool.edu.ee/koolipere/vanematekogu/	
Rõõmuga kooli: kodu ja kooli koostööraamat	https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:285746/258463/page/195	

4.2 Koosloome kui võimalus esile kerkinud probleemide lahendamiseks

Erinevate probleemide ja kitsaskohtade lahendamiseks on muuhulgas haridusasutustes kasutatud nii kovisiooni kui supervisiooni. Viimasel ajal teatud olukordades ka taastavat õigust. Kuid on veel üks võimalus – **koosloome, mis aitab ka koolikogukonnas ühiselt leida konsensuslikke lahendusi**. Hoolekogu, aga ka vanematekogu tegevus võib pakkuda rohkelt võimalusi olla kaasatud ning osaleda ühiselt koosloomelistes protsessides.

Koosloome on loominguine protsess, mis aitab kokku tuua eri osapoolte teadmised ja koge-

mused, et jõuda koostöös parimate ja ka uuenduslike lahendusteni. Koolid, ülikoolid ja teised haridusasutused kasutavad koosloomet õppekavade arendamisel, õppemeetodite kujundamisel ja õpilaste kaasamisel. Näiteks võib koosloome hõlmata õpetajate, õpilaste ja lapsevanemate koostööd (koosloome.ee).

Koos loomine ehk koosloome on üks kaasavamaid ja positiivsemaid ühistegemise võimalusi. Seda ka koolikeskkonnas, näiteks vanematekogus või hoolekogus. Kui mõelda, millist probleemi on vaja lahendada, siis tuleb kaasata kohe alguses erinevad seotud osapooled, viia osalejad ühtsesse teadmisteruumi (koguda kokku faktilised andmed), need koos läbi arutada ja vajadusel juurde õppida, luues uue teadmise olukorra kohta. Koosloomeline protsess võimaldab ka ressursse koondada.

Kokkuvõtteks

Käesolevas juhendmaterjalis oleme vaadelnud hoolekogu tegevust nii seadusandlikust kui ka haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 vaatest, oleme teada saanud olulist hoolekogu koosoleku pidamise reeglite kohta ning avastanud, et peale hoolekogu on paljude haridusasutuste juurde moodustatud lisaks vanematekogule, mis tegutseb just ja eelkõige lapsevanemate huvisid arvestades.

Õpilaste huve ühendab õpilasomavalitsus, õpetaja huve õppenõukogu ja ametiühing, koolipidaja huve volikogu ja valitsus ning lapsevanemate huve mitmes koolis moodustatud lapsevanemate kogu; hoolekogu võiks ja peaks olema sild kooli ja kogukonna ning erinevate huvigruppide vahel (Ginter, 2016).

Samas võib hoolekogu roll kogukonnas olla suurem, kui siiani on arvatud, sest omandades teadmised erinevate tegutsemisvõimaluste kohta, on hoolekogul võimalik oma tööd tõhustada. Võib isegi öelda, et kohati on haridusasutuse hoolekogu kasutamata ressurss ka ühiskondlikus arengupotentsiaalis, sest altpoolt ülespoole demokraatlikes protsessides muutuste juhtimine ja kaasärääkimine võib anda suurema mõju kui ülevalt allapoole suund.

Kokkuvõtvalt – heatahtlikkus ja koostöisus on nii hoolekogu kui vanematekogule edu võtmeks ning kui hoolekogu juhib koolikogukonna muutuste protsesse sõbralikult, kriitilist mõtlemist kasutades ja kaasates, siis on väga suur võimalus hariduselu korraldamisel midagi väga head ära teha.

Kasutatud kirjandus:

1. Aardevälja, K., Chiaromonte, M., Degtjov, I., Ergma, E., Korsten, P., Perova, K., Viitpoom, K. (koost) 2019. *Erinetavte õppijate toetamine õpetaja ja tugispetsialisti koostöös*. Abimaterjal. SA Innove. https://harno.ee/sites/default/files/documents/2022-01/ErinevateOppijateToetamine_2021.pdf
2. Arro, G., Aus, K., Talving K. (s.a). Õppimise ABC. Tallinna Ülikool. <https://www.tlu.ee/hti/oppimise-abc#kokkuvote-ja-allikad>
3. Cerdan, A. G. 2018. Critical Thinking: How to Develop It at Home and at School. CognifyFit.Blog. <https://blog.cognifyfit.com/critical-thinking-develop-home-school/>
4. Eesti Keele Instituut (EKI). Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee/>
5. Ginter, J. 2016. Hea hoolekogu ühendab. Sutrop, M., Toming H., Könnusaar, T. *Hea Kooli käsiraamat* (lk 178–199). Tartu Ülikooli eetikakeskus. https://tonkeskus.ee/wp-content/uploads/kasulikku/hea_kooli_kasiraamat.pdf
6. Haridus- ja Noorteamet [HARNO] (s.a). *Personaliseeritud õpe*. <https://kompass.harno.ee/personaliseeritud-ope/personaliseeritud-ope/#personaliseeritud-ope-ja-haridus>
7. Haridus- ja Noorteamet (s.a). Õpetajate töö- ja palgakorralduse kaasajastamise käsiraamat. https://harno.ee/sites/default/files/documents/2021-05/JUHENDMATERJAL_UUS.pdf
8. Haridus- ja Teadusministeerium (s.a) Õpetaja palgakorralduse lähtealused. https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-07/opetaja_palgakorralduse_lahtealused.pdf
9. Haridus- ja Teadusministeerium 2021. *Eesti Keele arengukava 2021–2035*. <https://www.valitsus.ee/media/4014/download>
10. Haridus- ja Teadusministeerium (s. a). *Eestikeelsele haridusele üleminek*. <https://www.hm.ee/uleminek>
11. Haridus- ja Teadusministeerium 2024. Haridusleppe läbirääkimised I kohtumine 19.02.2024. Publitseerimata 19.02.2024 kohtumise ettevalmistav materjal.
12. Haridus- ja teadusministeerium (s.a). *Mitteformaalne ja informaalõpe*. <https://haridusportaal.edu.ee/artiklid/mitteformaalne-ja-informaalne-ope>
13. SA Innove (2020). *Juhendmaterjal õpilase toetamiseks koolis*. <https://rajaleidja.ee/wp-content/uploads/2020/02/Juhendmaterjal-%C3%B5pilase-toetamiseks-koolides-07.02.2020.pdf>
14. Jürimäe, M., Kärner, A., Tisvelt, L. (2014). *Kujundav hindamine kui õppimist toetav hindamine*. Eesti Ülikoolide Kirjastus. [Kujundav_hindamine_kui_oppimist_toetav_hindamine_0-4.pdf](https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-07/opetaja_palgakorralduse_lahtealused.pdf)
15. Kaldoja, K. (toim) 2020. *Mis vahe on faktil ja arvamusel?* [video] <https://novaator.err.ee/1068969/mis-vahe-on-faktil-ja-arvamusel>
16. Kallaste, E., Räis, M.-L., Sandre, S.-L. 2016. *Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus*. Rakendusuuringute Keskus Centar. <https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2017/01/Pohiraport-final.pdf>
17. Karm, M. 2013. Õppemeetodid kõrgkoolis. Sihtasutus Archimedes. https://sisu.ut.ee/sites/default/files/metoodika/files/oppemeetodid_mari_karm.pdf
18. Kommusaar, J. (2017). Lapsevanemate tajutud vanemlik kompetentsus kaheaastase lapse heaolu tagamisel – PSOC hindamisvahendi alusel [magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/8131165e-e50e-4e81-85c3-a807f08cd111/content>

19. Peitel, T (s.a). *Hindamine nüüdisaegses õpikäsituses*. Tartu Ülikool.
<https://sisu.ut.ee/opikasisitus/6-hindamine-n%C3%BC%C3%BCdisaegses-%C3%B5pik%C3%A4situses>
20. Peterson, B., Rekkor, S. (koost). (s.a). Projektõpe ettevõtluspädevuse arendamiseks. Ettevõtluseõppe programm. Tallinna Ülikool.
https://www.tlu.ee/opmat/HTI/projektõpe/miks_kasutada_projektpet.htmlHindami
21. Pilli, E. 2008. Õppimisoskused. Tallinna Ülikool.
<https://www.tlu.ee/sites/default/files/%C3%95ppeosakond/oppimisoskused.pdf>
22. Riigi üldhariduskooli hoolekogu moodustamise kord ja töökord (2010). Riigi Teataja I 2010, 12, 13, 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122018020?leiaKehtiv>
23. Sotsiaalse innovatsiooni labor (s.a). <https://koosloome.ee/>
24. Taba, H. 1962. Õppeprotsessi projekteerimine: teooria ja praktika. Harcourt, Brace & World, Inc.
25. Tartu Ülikooli liikumislabor 2022. *LIIKUMINE, ÕPPIMINE JA HEAOLU*. Ülevaade teadusuuringutest ja parimatest praktikatest koolides. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
https://www.liikumakutsuvkool.ee/wpcontent/uploads/2022/11/Liikumine_õppimine_headolu_A4_veeb_highres.pdf
26. Tervise Arengu Instituut 2020. *Vanemlusprogramm „Imelised aastad“*.
https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/151263475039_imelised_aastad_est.pdf
27. Varajase Kaasamise Keskus [VKK]. (s.a). Kuidas aidata lapsi enesereguleerimisel?
<https://www.vkkeskus.ee/eneseregulatsioon/>

Lisalugemist:

1. Artiklite kogumik õppimisest ja omandamisest (videoõpik):
<https://edidaktikum.ee/et/content/%C3%B5ppimine-ja-ps%C3%BChhologia>
2. Õpikäsitusest ja selle muutumisest:
https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/202210/har_min_broshyyr_12lk_est_veebi.pdf
3. Eisenschmidt, E., Lainola, K. 2021. *Mentorlus – koostöine õppimine ja areng hariduses*. Tallinn: TLÜ haridusinnovatsiooni keskus. <http://www.tlu.ee/kutseaasta>
4. Latova, V. (2023). *Ennastjuhtiva õppija, sisemise õpimotivatsiooni arenguks vajalike tingimuste loomine koolis ja kodus*. Kaasava Hariduse Keskus. <https://kaasavharidus.ee/ennastjuhtivõppija/>
5. Haridus- ja Noorteamet [HARNO]. (2018). IELTS – alushariduse ja laste heaolu uuring. *Eneseregulatsiooni oskused*. <https://harno.ee/ielis>
6. Rumma, K. (2017). *Projekt „Õpikäsituse profiil“ Uurimistulemuste raport*. Haridus ja Teadusministeerium. Tallinna Ülikool.
https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/okprofiil_rumma.pdf